

Figura iuridica Capituli Generalis prout in Statutis ordinis et documentis Pontificiis saec. XII apparet

1. Figura Capituli generalis in primis Statutis Praemonstratensium

Si hucusque, in describendo statu iuridico primarum fundationum primitivo, documentum quod nomine *Statutorum* « *primariorum* » venit, studiose praeterierimus, hoc characteri debetur potius historico quam iuridico ipsorum. Deficiente enim tum organo quodam centrali, potestate legislativa et executiva praedito, tum approbatione ex parte supremae auctoritatis, quae praesumptae codificationi vim tribuere potuisset iuridicam, *SW*¹⁾ certe auctoritatem sibi vindicare non potuerunt cuiusdam Codicis officialis, qui pro toto Ordine, adhuc *in fieri*, valorem habuisset obligatorium. Propterea ea Statuta potius schema quoddam aestimandum duximus, quam textum quemdam officialem Statutorum vere et proprie dictorum.

Cum vero, etsi praeivum examen documentorum papalium et episcopalium sufficienter nos convincat, compilationem *SW*, prout sunt, saltem ante concessionem bullae *In Apostolicae Sedis speculo*, Alexandri III, a. 1177, approbationem in integro non obtinuisse, plura elementa organizationis a *SW* contemplatae, vel iam prius viguisse vel in posterum variis interventibus pontificiis, periodo aa. 1130-1177 habitis, gradatim introducta fuisse videamus, nec valor iuridicus, saltem indirectum, ipsis penitus denegandus esse videtur.

Si enim bulla *Sacra vestri ordinis*, Innocentii II, 12 apr. 1131,

¹⁾ *SW* = Statuta primae redactionis, circa aa. 1131-1134 ortae, asservata in ms. Clm. 17.174 Monacens., (1140-1152), ed. a R. VAN WAELFELGHEM, *Les premiers statuts de l'Ordre de Prémontré*, in *Analectes de l'Ordre de Prémontré*, IX, 1913, pp. 1-74.

in observanda uniformitate disciplinae, consuetudines urget Praemonstrati vigentes, non videtur omnino temerarium censere, quasdam Constitutiones primitivas, etiam in scripto redactas, iam tempore concessionis praedictae bullae extitisse, quas auctor bullae, saltem quoad partem disciplinarem observantiae communis et ordinem internum abbatiarum in *SW* proposita, ante oculos habuit vel habere potuit, et sic saltem implicite approbavit. Ceterum huiusmodi praesumptionem iam C. L. HUGO, ut praedicta bulla fundatam admisit ²⁾. Bulla quidem, cum munus invigilandi disciplinae et conservationi uniformitatis « ordinis » patribus - abbatibus et solummodo abbati Praemonstratensi, uti Superiori generali, super omnes abbates constituto, attribuerit, existentiam cuiuslibet potestatis centralis excludit ³⁾. Attamen auctoritatem agnoscendo patrum-abbatum pro toto « Ordine » institutionaliter introductam, simul cum obligatione « ordinem » vel formam Regulae sequendi Praemonstrati vigentem tamquam unicam normam in materia observantiae regularis et ordinis interni, non temerarie valorem *SW*, saltem quoad partem disciplinarem et ordinem interabbatiale, ultra limites extendimus foundationum, vinculo filiationis directae ad unum pertinentium, et in ipsis, saltem testimonium videmus « ordinis » iam vigentis, aliquatenus unum quid etiam iuridicum constituentis.

Relationes tamen quod attinet monasteriorum ad auctoritatem, auctoritate patrum-abbatum superiorem, nec implicitam approbationem institutorum in *SW* contemplatorum, alicubi invenimus pontificiam, *SW* anteriorem. De colloquio annuo omnium abbatum, et de praerogativis in hoc colloquio abbatis Praemonstratensis — si bullam *Sacer ordo vester*, Innocentii II, 3 maii 1134, propter dubiam fidem quam meretur exceperis — usque ad bullam *Qui divina disponente*, Innocentii II, 21 dec. 1138, nullum documentorum papalium loquitur.

Defectus nihilominus huiusmodi approbationis pontificiae, non

²⁾ Textum bullae: « ... ne post haec aliquis vestrum vel successorum vestrorum formam et modum Regulae et praerogativam religionis quae hodie in Praemonstrata ecclesia observatur, aliqua temeritate infringere aut immutare praesumat » (*Sacra vestri ordinis*, ed. LEPAIGE, *Bibliotheca Praemonstratensis Ordinis*, Parisiis, 1633, p. 419), his verbis C. L. HUGO ad sensum nostrum trahit: « In vectam formam et modum Regulae, hoc est Ordinis Constitutiones, Regulae sensum et vivendi formam praescribentes, confirmat Pontifex, et immutationes abigit reprimisque ibidem ». *Annales*, III, ms. Nancy, f° 101 s.

³⁾ Vide supra, *Anal. Praem.*, XXXVIII, 1962, pp. 221 s.; 233 s.

obstat quominus elementa, quae de genesi regiminis centralis, in via adminus historica factorum, aliquid indicare possunt, profundiori examini subiicerentur, imo, praedictus character compilationis, saltem indirecte valoris iuridici, et tempus, quo redactio SW quibuslibet aliis documentis relativis praecedit, huiusmodi examen enixe commendant. Ita enim in speculo huius quoque fontis pretiosi confirmari sperare licet ea, quae ex diversis testimoniis historicis in praecedentibus colligere satagemus.

Ex attenta enim lectura constat SW, ante omnia, unitati « ordinis » insistere et uniformitati disciplinae. Elementum, quod quodammodo iam in bulla approbationis « ordinis », *Apostolicae disciplinae*, Honorii II, 16 febr. 1126 adumbratur ⁴⁾, in bulla vero *Sacra vestri ordinis*, vigore praecepti pontificii urgetur ⁵⁾, imo, quod argumentum satis ponderis pro affirmanda approbatione, saltem implicita, partis disciplinaris, SW, constituit.

Quamvis igitur SW non constituat codicem organicum Constitutionum Ordinis, sed compilationem privatae auctoritatis, e diversis fontibus collectam ⁶⁾, quae, in determinato ordine redacta, sat minutione vitam monasterii internam regulando, deficientias supplere intendit Regulae s. Augustini, iam in cap. 22, *De unitate abbatiarum*, 23, *Quos libros non liceat habere*, 24, *Ut nemo recipiat ad aliam abbatiam ire volentem*, et partim etiam 21, *De construendis abbatibus*, clare ostendunt, Redactorem scopum habuisse magis extensum, quam simplicem conscribere librum *Usuum* cuiusdam monasterii. Uniformitatem nempe, etiam in aliis foundationibus eiusdem « ordinis », promovere in observantiis ab ipso redactis, et, ad hunc finem, relationes, quas variae foundationes, iam habitae vel in futuro

⁴⁾ Vide supra, *Anal. Praem.*, XXXVIII, 1962, p. 250, not. 10.

⁵⁾ Vide textum in n. 2 citatum.

⁶⁾ Inter 82 capitula — in Indice, textui praeposito, 83 indicantur, quorum tamen (c. 63), iuxta nostram numerationem, *De ieiunio laicorum*, deficit in textu — quasi duo corpuscula aliena, inserta sunt capp. (21-29) de gubernio generali, et capp. (52-61 cum 63-64) codicis poenitentialis; — cetera, in ordine sat naturali, de observantia communi, de muneribus in monasterio ordinate adimplendis (cc. 1-16), de disciplina communi vitae quotidianae et laboris intra et extra monasterium (cc. 17-20; 30-46) praescriptiones proferunt; capitula: de probatione novitiorum, clericorum et laicorum (cc. 33-34), de laicis fratribus (cc. 47-51; 64-73), de sororibus (cc. 74-81), de officio defunctorum (c. 62), extra loca sua inserta esse videntur. Capitula ceterum haec ultima, quae exceptis cc. 33-34, in proxima redactione Statutorum *SMa* (circa aa. 1170-1174; ed. a MARTÈNE, in *De antiquis Ecclesiae ritibus*, III, Antverpiae, 1737, col. 890-926), penitus omissa sunt.

habiturae, ex natura rerum inierunt (fundatio, acceptatio, affiliatio, etc.), normis scriptis definire, et sic denique unitati et conservationi « ordinis » providere, Redactor in mente habuisse videtur.

Quae fundamentum organizationis in SW respiciunt, monasterium nempe, iuridice tamquam unitatem autonomam conceptum, consulto omittimus, et illa capita dumtaxat in sequentibus analysi subiicimus, quae elementa continent ordinis interabbatialis, et relationem definiunt monasteriorum ad organum commune superius, *colloquium* nempe *annuum* abbatum.

Ante omnia, prout ex mente Redactoris SW, praesertim in ordine capitum ab ipso secuto, deprehendi potest, abbatiae, iam fundatae vel in futuro erigendae, indissolubili unitate in perpetuum vinculentur oportet inter se, ope, in primis, Regulae et « ordinis » ab omnibus in eodem sensu interpretandorum et eodem modo observandorum. En ratio specialis capitum *De unitate abbatiarum* (c. 22), *De libris quos non liceat habere diverse* (c. 23), *De construendis abbatibus* (c. 21). Propter eandem rationem prohibetur, ut ita dicamus, proselytismus - fons tot altercationum inter monasteria, saepe eiusdem Ordinis (c. 24). Quamvis vero distinctio iuridica inter singulas abbatias in susceptione membrorum quoque urgeatur, hoc tamen non debet esse fons inordinatarum aemulationum.

Quoad relationem inter - abbatialem, SW claram introducendo distinctionem inter *abbatias quae se alterutras genuerunt et eas quae se non genuerunt* (c. 25 et c. 29), principio adhaerent fundamentalis filiationis ⁷⁾, quod, nisi quoad applicationem magis extensivam ideae fundamentalis Regulae s. Benedicti, nec in organizatione Cisterciensium videtur prorsus fuisse novum. Enimvero in *Charta Caritatis*, conceptum abbatis ut patris (Reg. s. Benedicti, cc. 2, 33, 44), non tantum ad fratres in suo monasterio, sed etiam ad abbates monasteriorum, quae ex suo prodierunt monasterio, tamquam filios, extensum videmus ⁸⁾.

Ita Cistercienses principium unionis Cluniacensis retinuerunt quidem, sed id amplificando et novo modo concipiendo, Ordinem ex diversis inter se perfecte distinctis familiis monasticis organice super fundamentum *caritatis* constitutum, et primarie vinculo filiationis

⁷⁾ Cfr. SW, p. 35-36, collat. cum cap. III et IV *Summae Chartae Caritatis* (ed. J. TURK, in *Anal. S. Ord. Cist.*, IV, 1948, p. 140 s.) et cap. IV et X *Chartae Caritatis « prioris »* (ed. *ibid.*, I, 1945, p. 54 et 56).

⁸⁾ Cfr. J. TURK, *Cistercii Statuta antiquissima*, in *Anal. S. Ord. Cist.*, IV, 1948, p. 148.

colligatum, contemplantur. Praemonstratenses directe a *Summa* CC haurientes, huic ideae adhaeserunt, cuius directum testimonium ipsa *SW* constituunt.

Quantum ad methodum *SW* in evolvendo principio fundamentalis distinctionis, iuvat notare, eam, sicut Redactoris *Summae* CC, esse simplicem abstractionem et generalizationem relationum e principio filiationis provenientium, absque ulteriore distinctione, utrum ratio distinctionis habitudinem Praemonstrati ad filios ipsius immediatos tangat, an ceterorum patrum-abbatum ad eorum filios, quemadmodum in CC « *prior* », tamquam vestigium successivae evolutionis, legi potest. In casu autem participantium in colloquio annuo, simpliciter a quolibet respectu generationis vel affiliationis abstrahit Redactor. Respectus ergo ad generationem unius abbatae ab altera etiam relationes iuridicas distinguit inter-abbatales, a quo tamen penitus abstrahitur in colloquii annui constitutione, quippe quod commune omnium institutum sit oportet generale et supremum.

Termini praedictae distinctionis iam in cap. IV et XCC « *prioris* » inveniuntur expressi ⁹⁾, capita in *Summa* CC in integro retenta (cap. III et VI). Sed, dum CC « *prior* », quoad principium generationis, vestigia conservat evolutionis *Chartae* in duplice tempore habitae (relationes inter Cistercium eiusque filios immediatos ex una parte, extensio principii ad ceteras abbatias, earumque fila ex altera parte), *Summa* CC, hunc duplicem planum relinquendo, indistincte de relatione loquitur vere generali inter abbates-patres et abbates-filios *totius* Ordinis Cisterciensis, et de abbate Cistercii ibi tantum, ubi quaedam praerogativa ipsius exigit, quam ceteri patres-abbates non habent, sicut ius tenendi Capitulum generale ibique praesidendi, correctio ipsius a tribus primis abbatibus facienda ¹⁰⁾.

Consecraria principii filiationis in *statuto generali* exposita, iuxta *Summa* CC, valorem habent vere generalem inter quamlibet ecclesiam - matrem et ecclesiam - filiam, inter abbatem - patrem et abbatem-filium; et in perfecta autonomia oeconomica et iuridica consistit abbatiarum, necnon in cura animarum, a patre-abbate in ecclesia filiali praestanda ¹¹⁾.

⁹⁾ Cfr. ed. TURK, l. cit., I, 1945, p. 54 et 56.

¹⁰⁾ Cfr. cap. IV *Summae Chartae Caritatis* (ed. TURK, l. cit., IV, 1948, p. 140, nn. 11-14); collat. cum cap. IV-VI *Chartae Caritatis* « *prioris* » (ed. TURK, l. cit., I, 1945, p. 54, nn. 5-7; 9).

¹¹⁾ Cfr. cap. III *Summae Chartae Caritatis*, ed. TURK, l. cit., p. 140.

Autonomia oeconomica excludit cuiusvis temporalis commodi exactionem, ex parte matricis, a filia. Filia tamen sub spirituali cura manet patris-abbatis, quae sub forma institutionalī vigilantiae et annuae visitationis canonicae exercetur.

Ius vigilantiae et visitationis ex parte patris-abbatis tamen, nec in spiritualibus tollit autonomiam filiae, et auctoritas filii-abbatis in omnibus remanet intacta, in quibus efficax exercitium muneris patris-abbatis contrarium non exigit.

Ut igitur filius-abbas etiam tempore visitationis sui iuris maneat, materia et modus visitationis ita sunt circumscripta in genere, ut patri-abbati potestas relinquatur interveniendi in omnibus, et in iis solis, quae ad tutelam pertinent boni communis ordinis, et conservationem promovent disciplinae uniformitatis; at hoc etiam absente abbate-filio, ne finis, propter arbitrariam absentiam filii, frustretur visitationis.

In particulari, ius visitationis, *positive*, ius comprehendit ea omnia corrigendi in filia, quae Regulae et ordini contraria deprehenderentur. Tempore visitationis, non solum in Capitulo, sed ubique in monasterio, abbas praecedat pater, in refectorio comedit cum fratribus, propter disciplinam; absente vero abbate-filio e monasterio, cum hospitibus comedit in hospitio.

E iure visitationis, *negative*, ea omnia excluduntur, quae, sive in ordine ad gubernationem personarum sive in ordine ad administrationem temporalium, auctoritatis sunt abbatis loci. Hoc modo, independentia abbatis-filii a patre penitus salvatur, nec iura patris-abbatis aliquomodo auctoritatem minuunt filii, et tamen finis obtinetur vigilantiae, observantia scilicet communis Regulae et ordinis. Nec propter hoc, minor debetur reverentia, in matrice, abbati-filio ad eam venienti; absente enim patre-abbate, quantum ad ordinem, locum tenet eiusdem in omnibus; eo vero praesente, in omnibus cedit ut patri.

Praeter hanc praerogativam praecedentiae tamen, nihil aliud iuris, ex. gr. partem habendi in electione abbatis ecclesiae matricis, competit filio¹²⁾. Exceptio nihilominus ab regula datur unica: filii enim Cistercii immediati, tres vel plures, in electione abbatis Cistercii partem habere debent¹³⁾.

¹²⁾ Huius iuris mentio primo fit in *Charta Caritatis posteriore* (ed. TURK, l. cit., I, 1945, p. 60, n. 18).

¹³⁾ Vide cap. XI *Chartae Caritatis «prioris»*, ed. TURK, *ibid.*, p. 56, n. 20.

Ius visitationis patris-abbatis denique, in fontibus Cisterciensibus, modo limitatur quo exercendum fuit. Sollicitudo enim paterna modum urget *charitativum* patris et non inquisitionem iudicis vel executionem vindicis ¹⁴⁾.

Haec sunt omnia, et haec sola, quae relationes definiunt inter abbatem-patrem et abbatem-filium, quaeque, tamquam consecutaria principii filiationis, in spiritu *caritatis* concepti ¹⁵⁾, vi legis vere generalis totius Ordinis Cisterciensis, in generali statuto *Summae* CC institutionaliter applicata sunt.

Vestigiis eiusmodi statuti generalis, in conceptione vere uniformi *Summae* CC redacti, fideliter adhaeret redactor SW, non solum quoad spiritum, sed etiam quoad ipsum textum, paucis omnino et congruis exceptis accomodationibus, a diverso caractere « ordinis » postulatis, suum specimen fere ad verbum transcribendo.

In virtute itaque praedictae accomodationis textualis, iuxta SW, pater-abbas visitans non potest abbatis-filii canonicum vel novitium ad obedientiam vel professionem recipere (c. 25).

Loco termini « cura animarum », tam cari pro fontibus Cisterciensibus, SW termino utitur strictiore « ordinis ». Huiusmodi autem substitutionis ratio, videtur esse interpretativa. Nam *Charta*, quam *Summa* summarie exponit, indicat quid sub « cura animarum » ab abbate Cistercii retenta et in suos filios-abbates immediatos exercenda; intelligendum sit ¹⁶⁾; emendare scilicet filiorum a sancto proposito et ab observantiis Regulae declinationem, mediante paterna et caritativa correctione, sollicite curando, ut ad rectitudinem redeant vitae regularis; de quibus omnibus in *Summa* ne verbum quidem. Congruè ergo SW haec omnia sub termino « ordinis » comprehendit.

¹⁴⁾ Cap. III *Summae Chartae Caritatis* (ed. TURK, l. cit., IV, 1948, p. 140, n. 6) collat. cum cap. IV *Chartae Caritatis « prioris »* (ed. *ibid.*, I, 1945, p. 54, n. 6).

¹⁵⁾ « Hoc etiam decretum *cartam caritatis* vocari censebant, quia eius statutum omnis exactionis gravamen propulsans solam caritatem et animarum utilitatem in divinis et humanis exsequitur » (Prologus *Chartae Caritatis « prioris »*, l. c., p. 53).

¹⁶⁾ « Curam tamen animarum illorum (abbatum scil. et confratrum per diversa loca per abbatem Cistercii sub regulari disciplina ordinatorum, cap. I *Chartae Caritatis « prioris »*, n. 1) gratia caritatis retinere volumus, ut si quando a sancto proposito et observantia sanctae regulae paululum quod absit, declinare tentaverint, per nostram sollicitudinem ad rectitudinem vitae redire possint » (cap. I, *Chartae Caritatis « prioris »*, n. 2, ed. TURK, l. cit., I, 1945, p. 53).

Pater-abbas occasione visitationis, etiam absente filio, quod sinistrum invenerit, iuxta SW, modo determinato emendabit, capitulum scilicet tenendo.

Quae CC « prior » et Summa CC, praeter ius visitationis, de aliis iuribus et obligationibus patrum-abbatum item principio filiationis fundatis, continent, redactor SW non curat. Sic de iure patrum-abbatum in electione interveniendi filiorum ¹⁷⁾, nihil in SW invenitur.

Cap. IX CC « prioris », *De abbatibus qui regulae vel ordinis contemptores fuerint*, quod Summa CC in cap. V *De culpis abbatum* recipit ¹⁸⁾, SW penitus omittit; per consequens nihil de iure et obligatione patrum-abbatum dicit, interveniendi in processu contra abbates contemptores Regulae vel ordinis aut contra incorrigibiles in genere, et de correctione abbatis Praemonstratensis in specie.

Rationem illius omissionis iam H. HEIJMAN ¹⁹⁾, et VAN WAEFELGHEM ²⁰⁾ quaesierunt. Argumenta tamen ipsorum nos non convincent. Nam, si verum est, bullam *Sacri vestri ordinis*, Innocentii II, 12 apr. 1131, et bullam *Proprium est*, eiusdem, 3 maii 1134, de correctione abbatum et de modo procedendi contra incorrigibiles, normam peculiarem dedisse in genere ²¹⁾, bullam vero *Proprium est* etiam de correctione abbatis Praemonstratensis disposuisse in specie ²²⁾, et, in hoc propter identitatem normarum, influxus iam prior legislationis Cisterciensis sensibilis negari non potest; item verum est chartas foundationum ²³⁾, nec de iure interveniendi patrum-abbatum in electione filiorum-abbatum aliquid expresse continere, et non nisi consuetudine e quibusdam supra mentionatis factis ²⁴⁾ deducta, hoc ius patrum-abbatum in praxi recognitum fuisse

¹⁷⁾ Cfr. cap. XI, *De morte et de electione abbatum*, *Chartae Caritatis « prioris »* (ed. TURK, l. cit., I, 1945, p. 56, n. 18) et cap. V, *Summae Chartae Caritatis*, ed. *ibid.*, IV, 1948, p. 141, n. 18).

¹⁸⁾ Cfr. cap. IX *Chartae Caritatis « prioris »* (ed. *ibid.*, I, 1945, p. 55, nn. 24-25) et cap. V *Summae Chartae Caritatis* (ed. *ibid.*, IV, 1948, p. 141, nn. 24-25).

¹⁹⁾ H. HEIJMAN, *Untersuchungen über die Prämonstratenser-Gewohnheiten*, Tongerlo, 1928, p. 115, n. 1. — Attamen Chartae Bartholomaei a. 1124 pro ecclesia Laudunensi (ed. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. XLII) et Alberonis, Leodiensis ep., a. 1124, pro ecclesia Floreffiensi (ed. HUGO, *ibid.*, col. LI) ad quas HEIJMAN remittit, pauca admodum de electione edicunt.

²⁰⁾ *Les premiers Statuts* (vide n. 1), p. 14, n. 14.

²¹⁾ Vide supra, *Anal. Praem.*, XXXVIII, 1962, p. 219 ss.; 242 s.

²²⁾ Vide supra, *ibid.*, p. 222.

²³⁾ Vide supra, *ibid.*, p. 121 ss.; 241.

²⁴⁾ Vide supra, *ibid.*, p. 45, not. 9; p. 50; p. 213 s.

praesumimus. Nec ratio, quam VAN WAEFELGHEM in facto videt, quod vivente adhuc fundatore, monasteria normis peculiaribus in electione non indigerent, defectum huiusmodi normarum in SW, tamquam Constitutionibus Ordinis, excusat.

Facilius explicari potest defectus dispositionis in SW de visitatione ipsius loci Praemonstrati, quippe qui alium patrem super se non habet.

Negari tamen nequit, huiusmodi consecratorum seu applicationum principii filiationis omissiones in SW, theoretice saltem, locum reliquisse liberum systematibus et consuetudinibus localibus magis auctoritati Episcoporum legatis, in materia electionis et correctionis abbatum.

In his omnibus, id quod nobis in SW proprium esse videtur, collocatio est seu ordo capitum ex *Summa CC* et *Institutis Cisterciensium* extractorum, e quo inclinationem deducimus Redactoris ad maiorem reddendam unificationem et coniunctionem diversarum foundationum eo usque satis isolatarum. Post caput enim *De construendis abbatibus* (cap. 21), in quo principio exponit in erigendis vel admittendis novis foundationibus sequendis, immediate caput inserit *De unitate abbatiarum* (cap. 22), in quo unitatem urget in observantia Regulae et uniformitatem, quoad tenorem vitae et cultum divinum (cap. 23). Huic tamen unitati minime nocet recta distinctio in omnibus, quae vitam tuentur autonomam singulorum monasteriorum, ante omnia, in novis assumendis membris recognitam (c. 24); in ceteris vero, tum quoad temporalia, tum quoad spiritualia, generali statuto de principio filiationis moderatam (c. 25). En ratio ultima, ob quam convenienter statutum sit, ut inter omnes abbatias lege generali moderetur relatio, quae non solum autonomiam non tollit singulorum in omnibus, in quibus sui iuris esse debent, sed, paterna auctoritate communi, ita singula recte ordinat ad invicem, ut vigore instituti vere generalis vigilantiae et correctionis, omnes, in ordine ad totum, provide conserventur in integritate spiritus.

Relate vero ad haec omnia, thema a SW in praecepta traductum quantumvis generica, plane conforme est menti, quae dispositiones informat bullae *Sacra vestri ordinis*, Innocentii II, 12 apr. 1311, et quae, prima vice, conceptum alicuius ordinis apud Praemonstratenses suggerit, etiamsi, prout ex probabiliori interpretatione tenoris bullae sequitur, ad filios Praemonstrati immediatos limitati.

Terminus alter distinctionis inter abbatias a *SW* positae, abbatibus constituitur quae se non genuerunt (c. 29). Positio iuridica huiusmodi abbatiarum lege circumscribitur, quae ultimo loco inserta est normis organizationem inter-abbatiales spectantibus. Ipsa haec lex, quoad substantiam sat tenuis, ad simplicem reduci potest normam praecedentiae, quam abbates tenere debent ad quemdam locum Ordinis simul congregati. Cum inter abbatias, quae se non genuerunt, nullum intercederet vinculum iuridicum ex principio filiationis directe ortum, deficiente norma auctoritatis paternae, *norma* vigere debet potius *apostolica* caritatis, quam iuridica praecedentiae: « Honore invicem praevenientes » (Rom. XII, 10). Quilibet igitur abbas co-abbati advenienti, in omnibus cedit locis sui monasterii (cap. 29). Inter plures vero abbates simul convenientes, regula vigere debet praecedentiae, quam realem seu obiectivam vocamus, antiquitate enim abbatiarum et non qualitatibus personalibus abbatum fundata: abbates enim « secundum tempus abbatiarum ordinem suum tenebunt, ut cuius ecclesia fuerit antiquior, ille sit prior » (cap. 29). Unica admittitur exceptio, in functionibus nempe liturgicis: « quod si aliquis abbatum alba indutus fuerit, stans ante omnes, prioris officium per omnia tenebit, licet sit omnium iunior » (c. 29).

Ipsam collocationem statuti quod attinet, nobis non est alienum momentum videre practicum Redactoris. Cum enim *SW*, in praecedentibus, de annuo colloquio abbatum loquantur, regula praecedentiae apte hoc loco inserta esse apparet.

Inter omnes abbatias, absque respectu ad principium generationis, unitas perpetuo perseveret oportet indissolubilis, Regulam eiusque interpretationes practicas quod attinet, necnon quoad uniformitatem mediorum ad hunc finem ordinatorum. Unitas spiritus, tamquam finis immediatus unionis foundationum, in uniformitate disciplinae et servitii divini etiam exterius manifestanda, sic, necessario, in instituto Capitulorum generalium consummari debuit (capp. 26, 27). Hoc enim instituto unitas spiritualis, etiam externe affirmanda, non solum organum accepit supremum, super omnes abbatias, per autonomiam singularum aequo gradu distantes, institutum, sed etiam medium unioni adaequatum, quo ipsa, tamquam unio superior et organica, efficaciter obtineatur et quod vinculum constituat iuridice validum, quo unio omnium abbatiarum moralis in ordinem transeat natura iuridicum.

2. Capitulum generale in documentis papalibus aa. 1134-1177

Praeter documenta episcopalia et pontificia pluries iam allata, quorum dispositiones de modo invigilandi disciplinae Ordinis potius negative probant, excludendo existentiam instituti de quo agimus, e periodo quae bullam praecedit *In Apostolicae Sedis specula*, Alexandri III, 27 apr. 1177, sequentia in ordine chronologico enumerari possunt documenta pontificia ad Capitulum generale spectantia :

Sacer ordo vester, Innocentii II, 3 maii 1134 ¹⁾.

Qui divina disponente, Innocentii II, 21 dec. 1138 ²⁾.

Desiderium nostrum est, Coelestini II, 6 dec. 1143 ³⁾.

Ad uberes fructus, Lucii II, 19 maii 1144 ⁴⁾.

Pro stabilitate ordinis, Eugenii III, 14 mart. 1146 ⁵⁾.

Sicut in humano, Hadriani IV, 3 ian. 1155 ⁶⁾.

Omnipotenti Deo, Alexandri III, 13 febr. 1162 ⁷⁾.

Inhonestis et pravis, Alexandri III, 29 apr. 1170 ⁸⁾.

Cum sis pater omnium, Alexandri III, 13 mart. 1171 ⁹⁾.

Credibile fuerat, Alexandri III, 10 maii 1171-1172 ¹⁰⁾.

¹⁾ O. Praem. universo, « Hugoni abbati Praemonstratensi et coabbatibus, praepositis, prioribus et universis fratribus » (ed. LEPAIGE, *Bibliotheca Praemonstratensis Ordinis*, Parisiis, 1633, p. 622 cum ed. *Patr. Lat.*, CLXXIX, col. 204 sit immutata textus ed. LEPAIGE).

²⁾ O. Praem. universo, « Abbatibus et Praepositis Ordinis Praemonstratensis atque professis » (Ed. LEPAIGE, *Bibliotheca*, 1633, p. 624).

³⁾ Universis « Archiepiscopis et Episcopis » (ed. G. HERTEL, *Urkundenbuch des Klosters Unser Lieben Frauen zu Magdeburg*, in *Geschichtsquellen der Provinz Sachsen und angrenzender Gebiete*, Bd. X, Halle, 1878, p. 12).

⁴⁾ Univ. O. Praem., « Hugoni abbati Praem. et coabbatibus, Praepositis, Prioribus et universis fratribus » (ed. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 625).

⁵⁾ Univ. O. Praem., « Abbatibus et Praepositis universis » (ed. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 626).

⁶⁾ Universo O. Praem., « Hugoni Praemonstratensi abbati atque eiusdem ordinis abbatibus et praepositis eorumque successoribus » (ed. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 627).

⁷⁾ Universo O. Praem., « Philippo abbati et universo Capitulo Praem. » (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. XXI).

⁸⁾ Universo O. Praem., « Universo Capitulo abbatum » (ed. LEPAIGE, l. c., p. 630).

⁹⁾ Abbati Praemonstratensi (ed. LEPAIGE, l. c., p. 630).

¹⁰⁾ Canonicis Praemonstratensibus (ed. MARTÈNE-DURAND, *Veterum scriptorum*

Series interventuum papalium cum bulla incipit *Sacer ordo vester*, Innocentii II, 3 maii 1134. Cum videretur institutum via consuetudinaria iam introductum, in hoc documento primam obtinuisse approbationem pontificiam, si non ipsam institutionem, momentum bullae, quoad initia Capituli generalis in Ordine, apparet omnino decisivum. Sequentia enim quoad Capitulum apud Praemonstratenses statuit :

1° de obligatione participantium : ut universi abbates Ordinis ad commune Capitulum conveniant ;

2° de frequentia : annuatim ;

3° de loco : Praemonstrati ;

4° de fine : ad statuendum normas vivendi totius communitatis et ad emendandum abbatum fratrumque excessus ;

5° quoad media : potestas saltem implicite a Pontifice Capitulo concessa, interdicendi et excommunicandi personas Ordinis ;

6° de modo procedendi : communi participantium consilio procedendum ;

7° de auctore : iuxta ordinationem Norberti, fundatoris « ordinis » ¹¹⁾).

Ex his iam patet, vix quaeri et inveniri posse documentum, quod clarius initia determinasset instituti et testimonium legislativum constituisset magis explicitum, si tamen, propter certa adiuncta, ipsa authenticitas documenti non verteretur in dubium.

Novimus non esse nostrum quaestionem genuinitatis Bullae illius ex integro exponere eamque dirimere. Cum tamen *primum* sit *testimonium pontificium*, quod expresse de Capitulo generali loquitur, et a cuius validitate solutio pendeat nonnullorum problematum initia ipsius instituti attinentia, censemus arti sanae criticae conforme, in sequentibus dubia exponere hucusque exorta, quae

et monumentorum historicorum, dogmaticorum et moralium amplissima collectio, II, Parisiis, 1725, col. 929).

¹¹⁾ « Statuimus etiam, ut iuxta ordinationem bonae memoriae Norberti, Magdeburgensis archiepiscopi, universi abbates et praepositi vestri Praemonstratensis ordinis ad commune Capitulum annuatim Praemonstratum veniant, ibique communi fratrum consilio corrigenda corrigant, et quae statuenda fuerint, autore Domno, statuant... Nulli Archiepiscopi, Episcopi, aut alii Praelati ponant sub interdicto ecclesias vestras, aut personas vestras excommunicent, cum vestri excessus per commune Capitulum Praemonstratense possint et debeant emendari » (ed. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 623).

ipsum fundamentum auferre videntur, quo nostras solide fundare potuissemus conclusiones.

Ante omnia notamus, bullam usque ad recentiora tempora, nullum suscitasse dubium. Imo, iuxta C. L. HUGO, annalistam Ordinis, tamquam « providentissimum diploma » habendum esset, quod omnem dirimeret litem, circa originem et auctorem instituti tanti momenti ¹²⁾.

Mirandum tamen quomodo tantae auctoritatis virum, qui duas non solum cognoscit bullas, eodem die datas, sibi contradicentes, sed quibus in suo opere large utitur, non percepisse anomaliam talem ¹³⁾.

JAFFE-LOEWENFELD quoque utramque bullam debite registrant ¹⁴⁾, quin, ut videtur, perceperint contradictionem earum tenoris particularis ¹⁵⁾.

Nec G. SCHREIBER de genuinitate bullae *Sacer ordo* dubitavit. Bulla illa enim innixus, concessionem pro Praemonstratensibus privilegii exemptionis, iam ab Innocentio II factam esse vindicat, imo, in inefficientia huius privilegii, defectionem quamdam videt auctoritatis pontificiae, quam ipsa, in casu Praemonstratensium, propter ligamen, quo ipsi ratione ministerii animarum arctius auctoritati episcopali iungebantur, subire debuisset ¹⁶⁾.

Sed si G. SCHREIBER, a. 1910, documentum absque dubii suspitione admisit, nec opinatim fecit. Nam dispositio bullae *Sacer ordo* de exemptione, quantumvis extra ordinem esse videatur eo usque

¹²⁾ Cfr. *Annales*, III, Ms., f° 182.

¹³⁾ C. L. HUGO utramque bullam *Sacer Ordo* et *Proprium est*, iuxta stylum Pisanum a. 1135 adscripsit. In *Annalibus* (l. c.), prima large usus est; dispositionem vero bullae « *Proprium est* » de correctione abbatum ad verbum retulit. Imo, exemplar huius ultimi inter documenta, ab ipso ex toto Ordine collecta in posteros reliquit (cfr. J. RAMACKERS, *Papst- und Deutsche Kaiserurkunde*, in *Anal. Praem.*, XI, 1935, p. 135).

¹⁴⁾ *Regesta Romanorum Pontificum* (ed. 1885-88), nn. 7654, 7652.

¹⁵⁾ Simplex factum, duo habendi documenta pontificia de eodem die eidemque destinatario data, speciatim si agatur de diversa materia, in se, abstractione facta a dispositionibus sibi contradicentibus, non est insolitum. Cfr. Bullae *Iustis votis*, Innocentii II, 21 dec. 1138 (ed. LEPAIGE, l. c., p. 426), *Decimas a populo* eiusdem, 21 dec. 1138 (ed. *ibid.*, p. 624), utraque pro ecclesia Praemonstratensi concessa.

¹⁶⁾ G. SCHREIBER, *Kurie und Kloster im XII Jahrhundert, Studien zur Privilegierung, Verfassung und besonders zum Eigenkirchenrecht der vorfranzösischen Orden*, Stuttgart, 1910, I, p. 103-108.

receptum, in se possibilis erat etiam in casu Praemonstratensium, cum talis concessio in materia exemptionis monasteriorum, ab oeconomia et praxi Curiae Pontificiae iam non fuerit prorsus aliena.

Iam enim ex quadam observatione R. VAN WAEFELGHEM patet, ipsum huic documento fidem inconcussam nequaquam tribuere, licet differentiam computationis Pisanae et contradictionem, quae sub termino bullae: *Bonae memoriae Norberti* latet, non observari. Quid, si de altera bulla scivisset *Proprium est* eodem die relictā, eiusdemque contrariam disciplinam cognovisset? ¹⁷⁾

Hoc etiam H. HEIJMAN ignotum fuit. Ipse tamen pro primo, criticam diplomaticam a R. VAN WAEFELGHEM omissam absolvens, plurima contra fidem huic documento praestandam obiici observavit ¹⁸⁾. Nihilominus anomaliam, quam excatacollum documenti praebet, et contradictionem, quam dictio *Bonae memoriae* de Norberto adhuc vivente, implicat ¹⁹⁾, modo quidem qui nobis non multum aridet, explicare conatus est, at bullam ipsam ut spuriam reiicere non est ausus.

Nobis, qui editionem possidemus et alterius bullae ²⁰⁾, facilius quidem est de alterutrius bullae genuinitate dubitare, restat tamen, deficientibus autographis, sat arduum determinare, utrum documentorum sit authenticum. Problema nihilominus authenticitatis bullae *Sacer ordo* non potest amplius ignorari.

Ad solvendum dubia circa duo haec documenta, deficientibus pro utroque autographis, *recursus ad artem criticae diplomaticae* non multum iuvat.

¹⁷⁾ In praefatione ad ed. Statutorum, dispositionem *Sacer ordo* (« ad commune Capitulum annuatim Praemonstratum veniant », quam etiam in bulla *Desiderium nostrum*, Coelestini II, 6 dec. 1143, invenit: « Praemonstratum semel in anno convenient ») commentando, adiungit: « Il est bien regrettable que les originaux aient disparu; peut-être que leur lecture nous réserverait plus d'une surprise et éluciderait bien des doutes ». (*Les premiers statuts*, l. c. (n. 1), p. 14, n. 4).

¹⁸⁾ Cfr. *Untersuchungen*, p. 83 s. et 121.

¹⁹⁾ Bulla *Sacer ordo*, data est « Pisis... quinto Nonas Maii, Indictione duodecima, Incarnationis Dominicae Anno millesimo centesimo trigesimo quinto, Pontificatus Domini Innocentii II, Papae Anno quinto », i. e. 3 maii 1135, iuxta stylum Pisanum; facta debita deductione, iuxta stylum Romanum, diei 3 maii 1134 assignari debet. Norbertus vero die 6 iun. 1134 mortuus est (cfr. *Gesta Episcoporum Magdeburgensium*, MGH, SS, XIV, p. 375, et *Catl. Archiepiscoporum Magdeburgensium*, ibid., p. 485).

²⁰⁾ Ed. *Anal. Praem.*, XI, 1935, p. 137 (ed. J. RAMACKERS), et *ibid.*, XII, 1936, p. 69 (ed. Pl. LEFÈVRE).

Pro bulla *Sacer ordo*, praeter ordinem J. LEPAIGE, nullum vestigium non solum autographae sed nec cuiusdam apographae posterioris temporis, hucusque invenire potuimus, nec scire quali fonte J. Lepaige in sua editione usus fuerit ²¹⁾. Licet C. L. HUGO bullam noverit et textu usus fuerit ²²⁾, nec collectio ab ipso relicta, uti patet ex inquisitione facta a J. RAMACKERS, exemplar quoddam continet huius documenti ²³⁾.

Bullae *Proprium est*, duae habentur apographae, utraque in codicibus saec. XII ²⁴⁾, et exemplar quoddam saec. XV ²⁵⁾, necnon exemplar saec. XVII a C. L. HUGO relictum ²⁶⁾. Variantes tamen textus augent difficultates et aliquomodo etiam originem bullae *Proprium est* vel, ad minus traditionem fidelem, reddunt problematicam.

Deficientibus proinde argumentis apodicticis pro genuinitate diplomatica documentorum, iure possemus iudicium nostrum circa utrumque documentum saltem suspendere, quinimmo utrumque tamquam spurium reiicere, si notitia quadam apud *Chronistam Sazaviensem*, qui testis oculatus pro pluribus eventibus aa. 1126-1162 se asserit, ad a. 1135 apposita, mens nostra non praeveniretur ²⁷⁾.

Haec annotatio certo ad unum ex duobus documentis referatur et simul indicat valorem ulteriorem investigationum circa originem eorundem documentorum. Annotatio ipsa « confirmatio ordinis », certe magis convenit argumento, quod explicite in bulla tracta-

²¹⁾ Iuxta indicationes viri humanissimi S. DUBOSQ, qui editionem Ms. Soissons, n° 7, *Cartularium Praemonstratense* continentis, parat, in huiusmodi Cartulario nulla mentio fit de *Sacer Ordo*.

²²⁾ Vide n. 13.

²³⁾ Cfr. *Verzeichnis der in der Sammlung Hugo der Stadtbibliothek zu Nancy überlieferten älteren Papst- und Deutschen Kaiserurkunden*, in *Anal. Praem.*, XI, 1935, p. 129 ss.

²⁴⁾ 1° *Codex miscell.* saec. XII, Clm. 22.255, Bibl. Monacens., f° 170 (ed. RAMACKERS, l. c., p. 137 ss.); 2° *Codex Schäftlaren.*, saec. XII, Clm. 17.174, Bibl. Status Monacens., f° 41 r., 42 v (ed. Pl. LEFÈVRE, l. c., XII, 1936, p. 69 ss.).

²⁵⁾ In *Libello Privilegiorum diversorum*, Monasterii Wiltinens., AW. 8. M., saec. XV, f° 5-7, quo GRISAR usus est pro JAFFE-LOEWENFELD (vide 7652).

²⁶⁾ Ms. 1768 Nancy, saec. XVIII, Bibl. Municip., f° 397. Iuxta J. RAMACKERS, l. c. p. 135, e Codice Clm. 17.174 Monacens., extractum.

²⁷⁾ « 1135. 3 Kal. Marcii facta est ordinatio domni Iohannis undecimi episcopi Pragensis. Eodem anno facta est confirmatio ordinis sancti Augustini ad Praemonstratam ecclesiam per Innocentium papam, in civitate Pisis, V. Non. Maii » (MGH, SS, IX, p. 158).

tur *Proprium est*, quod revera characterem confirmationis ordinis prae se fert ²⁸⁾.

Indoles diplomaticas quod attinet, privilegium *Sacer ordo* in editione J. LEPAIGE, nullum praebet fundamentum pro securo iudicio. Ideo ad ea remittimus, quae H. HEIJMAN circa irregularitates protocolli finalis iam observavit ²⁹⁾, addendo tamen, nullum discrimen maioris momenti, quoad *subscriptiones* et *nomina Cardinalium* inveniri, inter exemplar « *Sacer ordo* » a LEPAIGE editum et apographum *Proprium est*, Ms. 17.174 Clm. Bibl. Monacensis, a Pl. LEFÈVRE editum. Ordo subscriptionum idem est, cum eadem irregularitate, ROMANUS Cardinalis etenim in utroque exemplari inter Episcopos Cardinales subscribit. Ex hoc ergo capite, si admittimus genuinitatem bullae *Proprium est* nec authenticitatem alterius in dubium vocare debuerimus.

Contra vero regularitatem excatacolli *Proprium est*, iuxta apographum Clm. 22.255 eiusdem Bibl., nihil excipere possumus.

Iuvat nihilominus notare subscriptionum ordinem, sub pontificatu Innocentii II, prout ex privilegiis patet ab eodem Pontifice Pisis relictis ³⁰⁾, regulam iam sat fixam secutum fuisse; ideoque eandem irregularitatem in subscriptionibus, in utroque exemplari invenimus, pretiosum indicium praebere potest ad investigandam originem et traditionem bullae *Sacer ordo*.

Cum subscriptio « Iohannes presbyter cardinalis s. Romanae ecclesiae » etiam in exemplaribus bullae *Proprium est* inveniat, adhuc magis infirmari videtur affirmatio, quam JAFFE-LOEWENFELD fecerunt, iuxta quos dictus Cardinalis, 11 ian. 1134, ultima vice subscripsisset ³¹⁾. Hoc modo, neque ex hoc capite aliquid dubii, circa genuinitatem *Sacer ordo*, iustificari videtur.

Praeter observationes illas, aliae quoque obici possunt contra bullam *Sacer ordo*, quae magis characterem *internum* afficiunt documenti.

²⁸⁾ « Quia igitur per operationem sancti spiritus in ecclesia Praemonstratensi fervor canonici ordinis secundum beati Augustini regulam acceptabiliter custoditur, placuit nobis ad exemplar praedecessoris nostri felicitis memoriae papae Honorii propositum vestrum sedis apostolicae auctoritate firmare », etc., *Proprium est*, ed. J. RAMACKERS, I. c., p. 137. In bulla *Sacer ordo*, huiusmodi formula confirmatoria penitus desideratur.

²⁹⁾ Cfr. *Untersuchungen*, p. 83 ss.

³⁰⁾ Cfr. *Patr. Lat.*, CLXXIX, coll. 207-300, 16 nov. 1133 - 28 febr. 1137.

³¹⁾ Cfr. *Regesta RR. PP.*, I (ed. 1885), p. 840.

Ita, insolita omnino esse videtur formula inscriptionis : *Dilectis in Christo filiis*. In nullo alio privilegio Innocentii II, hanc formam invenire potuimus.

Nec oculos lectoris attentis latere potest, aliquantulum lectione documentorum saec. XII versati, stylus prorsus artificialis et nimis affectatus exordii, quem alibi solum post mediatatem saec. XIII, reperiri censemus ³²⁾. Ipsa locutio « sacer ordo », in contextu videtur sensum magis organicum suggerere, qui tamen, prout e supra descripto statu primitivo monasteriorum sequitur, momento saltem, cui concessio privilegii vindicatur, praematurus omnino apparet ³³⁾.

Adhuc magis insolita esse videtur fere scholastica distinctio, inter formam vitae *contemplativae* et *activae*, qua exordium fines principales cuiusdam societatis religiosae determinare intendit ³⁴⁾.

Dispositionem bullae quoque quod attinet, modum quo conceptus redacti sunt, ideis videntur fulgere nimis distinctis, quae progressus praesumunt posteriores, non solum in sinu Ordinis sed etiam extra ipsum ³⁵⁾.

De ipso praecepto seu *institutione Capituli generalis* in bulla, iam prius pertractato a nobis, iuvat addere, 1° attributionem ipsi fundatori, huiusmodi praecepti, non concordari, nisi testimonio

³²⁾ Cfr. bullae *Sacer ordo vester*, Bonifacii VIII, 21 ian 1299, exemptio O. Erem. S. Aug. (apud G. DIGARD, etc., *Les Registres de Boniface VIII*, Paris, 1884-1939, n° 2852); *Sacra vestri ordinis*, Nicolai IV, 15 dec. 1290, pro Cist. *Casamari* (apud E. LANGLOIS, *Les Registres de Nicolas IV*, Paris, 1886-1893, n° 4246); *Sacra ordinis vestri*, Innocentii IV, 17 iun. 1254, pro Cisterciens. (apud E. BERGER, *Les Registres d'Innocent IV*, Paris, 1884-1911, n° 7621); *Sic ordo vester*, Alexandri IV, 10 apr. 1258, pro O. Erem. s. Aug. (apud A. COULON, *Les registres d'Alexandre IV*, Paris, 1902, n° 2505).

³³⁾ Vide supra, *Anal. Praem.*, XXXVII, 1961, p. 314 ss.

³⁴⁾ « *Sacer ordo vester...* cuius professores mundanis a se relegatis illecebris coelestium contemplationi vacantes, insistunt iugiter profectibus animarum... nos autem ad dictum ordinem, quem in statu summo, solido et stabili decrevimus et volumus permanere... ad ea libenter intendimus, per quae professores iam dicti... eo devotius *divino cultui*, ac *salutis* insistant *operibus*, quo quietior status fuerit eorumdem » (ed. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 622).

³⁵⁾ Ex gr.: « Ordo canonicus iuxta Regulam beati Augustini et observantiam fratrum Praemonstratensium », facta comparatione cum similibus locis ceterorum documentorum videtur esse formula nimis distincta. Idem conceptus quantis circumlocutionibus exprimitur in bulla *Sacra vestri ordinis*, Innocentii II, 12 apr. 1131; « Statuimus... ne post haec aliquis vestrum... formam et modum Regulae et praeogativam religionis quae hodie in Praemonstrata ecclesia observatur » (ed. LEPAIGE, l. c., p. 419).

HERMANNI LAUDUNENSIS, qui tamen viginti fere annis postea opus suum exaravit ³⁶⁾. 2° exclusive Praemonstratum urgere pro loco annui conventus, videtur non cohaerere testimonio eiusdem temporis minus suspecto, SW nempe, quae adhuc competentiae ipsius annui conventus relinquunt facultatem optandi pro loco congregationis ³⁷⁾.

Vetitum usus « palefridi » videtur apud Praemonstratenses adhuc non nimis urgeri, eo vel magis quod ipsi generale indultum, suos Superiores benedictione insigniri abbatiali, sub pontificatu Eugenii III tantummodo obtinent ³⁸⁾; et revera postea, bulla Alexandri III, peculiari scripto *Inhonestis et pravis*, 29 apr. 1170, universo Capitulo et abbatibus Praemonstratensis ordinis, prohibet, ne occasione benedictionis abbatum vel eorum introductionis in possessionem, Archidiaconis palefridum darent ³⁹⁾. Ceteroquin textus prohibitionis bullae *Sacer ordo*, in bulla *In Apostolicae Sedis specula*, Alexandri III, a. 1177, ad verbum recurrit ⁴⁰⁾.

Eadem fere observatio valet de alterius dispositionis textu, electionis nempe abbatum ⁴¹⁾.

Non minorem mirationem in nobis suscitatur concessio construendi oratoria in grangiis, in quo iterum revelari videntur rerum adiuncta, dimidio saeculo posteriora ⁴²⁾. Talis enim concessio, aliam quoque

³⁶⁾ Vide supra, *Anal. Praem.*, XXXVIII, 1962, p. 46, n. 15.

³⁷⁾ Cfr. cap. 26 SW, p. 35.

³⁸⁾ *Religiosi fratres*, 18 dec. 1145 (ed. LEPAIGE, l. c., p. 626).

³⁹⁾ Ed. LEPAIGE, l. c., p. 630.

⁴⁰⁾ Cfr. ed. LEPAIGE, l. c., p. 633, collat. cum *Sacer ordo* (ed. *ibid.*, p. 623).

⁴¹⁾ « Personam autem de alio ordine nulla ecclesiarum vestrarum sibi eligat in pastorem nec vestri ordinis aliqua in abbatem monasterii alterius ordinis, nisi de auctoritate Romanae ecclesiae ordinetur ». Ita *Sacer ordo*: *Patr. Lat.*, CLXXIX, col. 204.

⁴²⁾ « Simili quoque modo decernimus, ut in Curiis et Grangiis vestris Oratoria iuxta possibilitatem vestram et utilitatem construere possitis, quatenus ibi congregationi vestrae et aliis fidelibus ad animarum salutem divina officia celebretis » (*Sacer ordo*, ed. LEPAIGE, l. c., p. 623). — Talis concessio, in bulla *In Apostolicae Sedis*, Alexandri III, a. 1177 (ed. LEPAIGE, l. c., p. 634), et post eam, in omnibus renovationibus privilegii communis, incipiendo a bulla *In eminenti*, Lucii III, 10 martii 1184 (ed. *ibid.*, p. 638), putamus loco suo occurrere. Indultum similis tenoris invenies etiam in bullis, singulis ecclesiis concessis, sed multo tardius. Ex. gr. in bulla *Religiosam vitam*, Clementis III, 1 apr. 1188, pro *Bello-Loco*: « Porro liberum vobis sit, salvo iure dioecesanorum episcoporum, oratoria in grangiis et curtibus vestris construere et in ipsis vobis et familiae vestrae divina officia cum necesse fuerit, celebrare et ipsam familiam, nisi aliqui sint, qui in vicina habeant propria domicilia, quae ad aliam parochiam pertineant, ad confessionem,

dispositionem, praeter mox in nota relatam, quae in *SW* (cap. 72) legitur, excludere videtur ⁴³⁾.

His omnibus ante oculos habitis, quamvis nullum habeamus argumentum apodicticum, naturae diplomaticae, contra genuinitatem diplomatis *Sacer ordo*, non valemus suspicionem de bullae authentia recondere. Praedicti enim defectus, simul sumpti, huic documento particulares, valde in nobis infirmant credibilitatem ipsi praestandam.

Debitis igitur factis animadversionibus circa indolem diplomaticam ac historicam bullae *Sacer ordo vester*, nostra hic unice interest, contradictionem revelare, quam contraria dispositio bullae *Proprium est* non solum implicat, verum etiam omnem vigorem alterutrius, si non utriusque documenti, penitus frustraret, si non potuerit praecedentia valoris, bullae *Proprium est*, vi saltem principii « melior est conditio possidentis », tribui.

Haec autem « melior conditio possidentis » pro bulla *Proprium est* reapse vindicari potest, tum ratione diplomatica certioris traditionis manuscriptorum bullae, cum ratione argumenti quod tractat.

De securiore traditione diplomatica bullae iam supra sermo fuit ⁴⁴⁾.

Quoad dispositiones in bulla contentas dicimus, bullam novum elementum a bulla *Sacer ordo* introductum, institutionem nempe Capituli generalis, non solum ignorare, verum etiam, conservationis et uniformitatis disciplinae in universa societate Norbertina maxime

communione et sepulturam cum vestri ordinis honestate suscipere » (ed. J. RAMACKERS, *Papsturkunden in Frankreich*, IV, *Picardie*, Göttingen, 1940, p. 466) — luvat in fine notare, indultum *Apostolicae Sedis*, Alexandri III, 21 aug. 1160-1176, iam abbati Praemonstratensi, concessisse facultatem sacramentum poenitentiae et Eucharistiae administrandi iis, qui de mensa vivunt monasterii (ed. LEPAIGE, l. c., p. 631). — Nulla ergo amplius habebitur contradictio, quando, cohaerenter ad privilegia papalia praecedentia, singulis monasteriis concessa, denique in *SMA* prohibitio, de non acceptandis altaribus ad quae cura animarum pertinet, nisi possit esse abbatia (cap. 43 *SW*) disparet. Sed hoc aa. 1170-1174 tantum advenit. Tempore concessionis bullae *Sacer ordo*, a. 1134, huiusmodi contradictio inter bullam *Sacer ordo* et *SW*, fuisset nimis clamorosa (Cfr. *SMA*, cap. XVI, Dist. IV, l. c., col. 924, collat. cum cap. 43 *SW*, p. 45).

⁴³⁾ « In curiis ubi sepius fratres non visitantur ab abbate vel preposito sive provisorio sacerdote, singulis septimanis fratres conveniant coram provisorio uniuscuiusque curie, etiam laico, certa die qua omnes possint interesse, et si quis in preterita septimana publice scandalum fecerit, coram omnibus veniam petat et secundum modum conscriptarum penitentiarum satisfaciat » (c. 72, *SW*, p. 63).

⁴⁴⁾ Vide supra, p. 19, cum n. 24.

sollicitam ⁴⁵⁾, in subveniundo necessitatibus vigilantiae et correctionis defectuum et excessuum Superiorum abbatum imprimis omnium monasteriorum in genere, et abbatis ecclesiae Praemonstratensis in specie - in positione iuridica remanere, antecedenti systemate filiationis fundata, quae vigore bullae *Sacra vestri ordinis*, Innocentii II, 12 apr. 1131 et aliarum, praesertim chartarum episcopalium ⁴⁶⁾, iam possedisse probatur. Hoc modo autem, non solum diversitas, sed contrarietas inter dispositiones duarum bullarum manifestantur.

Dum enim bulla *Sacer ordo*, approbatione institutionis Capitulorum generalium et collatione huiusmodi Capitulis potestatis ius particulare statuendi et abbatum excessus corrigendi ipsosque puniendi, indirectum privilegium sat extensum exemptionis concedere videtur; bulla e contra *Proprium est*, systemati vigilantiae adhaeret eo usque etiam in ordine Praemonstratensi recepto, cum ius correctionis in materia observantiae regularis, competentiae patrum-abbatum reliquerit, Episcopo potestatem reservando, abbates incorrigibiles iudicandi, ipsosque in casu contumaciae deponendi, adhibita, si necesse sit, poena quoque excommunicationis ⁴⁷⁾. En dispositio, quae cum exemptione a potestate coercitiva episcoporum in bulla *Sacer ordo* expresse concessa vix componi potest ⁴⁸⁾.

Sacer ordo omnem ingerentiam aufert episcoporum in rebus internis disciplinaribus, functionem supremae vigilantiae et correctionis excessuum Superiorum, Capitulo generali reservando. *Proprium est* e contra, ius commune tunc temporis vicens retinet, imo in casu Praemonstrati explicite inculcat, et confirmat potestatem Episcoporum in processibus contra abbates incorrigibiles. *Proprium est*, in super, statuitio sibi propria, prima vice systema vigilantiae etiam ad abbatem Praemonstrati explicite applicat, functionem correctionis patris-abbatis tribus primis filiis-abbatibus attribuendo ⁴⁹⁾. In his

⁴⁵⁾ « Ceterum tunc religio Deo placens diligitur et vigor ecclesiastici ordinis indissolubiliter et conservatur, si ad eius custodiam certus modus et propria censura ponatur ». (*Proprium est*, ed. J. RAMACKERS, in *Anal. Praem.*, XI, 1935, p. 137).

⁴⁶⁾ Cfr. Bulla « Quoniam sine verae », Innocentii II, 12 apr. 1131, Laudunensis (ed. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 448); Charte Lietardi, Ep. Cameracensis, a. 1132, Praemonstratens. (ed. J. EVERS, in *Anal. Praem.*, II, 1926, p. 89). Cetera documenta vide supra, *Anal. Praem.*, XXXVIII, 1962, p. 217, not. 106.

⁴⁷⁾ Vide textum bullae « Sacra vestris ordinis », Innocentii II, 12 apr. 1131 (ed. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 419, collat. cum textu bullae « Proprium est », eiusdem, 3 maii 1134 (ed. J. RAMACKERS, in *Anal. Praem.*, XI, 1935, p. 138).

⁴⁸⁾ Vide textum, supra n. 11, citatum.

⁴⁹⁾ Vide textum, supra, *Anal. Praem.*, XXXVIII, 1962, p. 223, n. 121 citatum.

omnibus *Proprium est* omnino logice et sibi cohaerenter processisse videtur; bulla vero *Sacer ordo* ius contrarium prorsus novum instaurat et insolitum, quod in luce subsequantium interventuum papalium adhuc magis uti tale patebit.

Quidquid tamen sit de solutione problematis authenticitatis duarum bullarum, quaestio iuridica, de facto, non per longum tempus insoluta manere potuit. Et revera, vitalitas novae plantationis simul cum exigentiis necessitatum locorum temporumque, non post longam periodum, sat cito viam exitus invenit, et quidem sensu quem *Sacer ordo* sibi praesumit, cum adoptione nempe instituti Capitulorum generalium, tamquam organi supremi auctoritatis centralis.

Testimonium minus suspectum circa originem instituti, bulla praebet: *Qui divina disponente*, Innocentii II, 21 dec. 1138⁵⁰⁾.

Hoc privilegium quidem, de Capitulo generali vel colloquio abbatum annuatim celebrando, non loquitur explicite, ex contextu tamen clare liquet, in eo de coetu quodam agi, qui in agendis « communi omnium... vel etiam maioris et sanioris partis consilio » in suis procedere debet deliberationibus⁵¹⁾. Quamvis membra huiusmodi coetus abbates, praepositi atque professi « ordinis » Praemonstratensis esse deberent⁵²⁾, aliunde tamen scimus, abbates et praepositos solummodo annuatim apud Praemonstratum convenire solitos esse, ceteros vero professos ordinis nullam in huiusmodi colloquiis partem habuisse. Certum est proinde facultatem procedendi contra abbates criminosos vel inutiles, coetui fuisse concessam abbatum et praepositorum, qui quemlibet abbatum ordinis, Praemonstratensis ecclesiae abbate non excepto, in crimine deprehensum vel prorsus in officio suo inutilem deponere potuit, et alium loco depositi subrogare⁵³⁾.

⁵⁰⁾ Ed. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 624, qui anno 1141 bullam adscribit. Ipsum sequitur C. L. HUGO (*Annales*, III, Ms., f° 256). Nos, autographum non possidentes, datationi JAFFE-LOEWENFELD adhaeremus.

⁵¹⁾ « Hoc nimirum intuitu constituimus, ut si aliquis abbatum vestri ordinis atque professionis, sive Praemonstratae ecclesiae, sive alterius loci, quod Deus avertat, in crimine fuerit deprehensus, aut prorsus inutilis in officio apparuerit, communi consilio, huiusmodi deponendi, loco eius alium subrogandi ex nostra concessione habeatis liberam facultatem » (ed. LEPAIGE, l. c., p. 624).

⁵²⁾ « Dilectis filiis abbatibus ac praepositis ordinis Praemonstratensis atque professis » (ed. LEPAIGE, l. c., p. 624).

⁵³⁾ In hoc sensu etiam C. L. HUGO textum bullae interpretatus est: omnium vestrum, vel etiam maioris et sanioris partis « Praesentiam », imo et iudicium

Virtute huiusmodi interpretationis, bulla *Qui divina disponente*, videtur esse primus interventus papalis in favorem coetus abbatum et praepositorum Ordinis; in materia extraordinaria gubernationis, in repressione scilicet criminum abbatum, et remotione ab officio inutilium.

Qua concessione bullae *Qui divina disponente*, apud Praemonstratenses videtur prima vice ⁵⁴⁾ abrumpi linea, quae vestigiis inhaerebat disciplinae tamdiu traditionalis. Abrumpi lineam disciplinae praecedentis diximus, tantummodo in materia correctionis abusuum et excessuum abbatum, vel potius in casibus criminum aut inutilitatis absolutae eorum, nam, non obstante praenotata concessione speciali, competentia praecedens Episcoporum pergit vigere uti antea, cum Episcopi etiam in posterum interveniant in processionibus contra abbates incorrigibiles, et quidem cum potestate contumaces *via iudiciaria* deponendi. Hoc, saltem, ex documentis papalibus supra allatis deduci potest.

Pro nobis tamen, duarum disciplinarum concursus, ne dicamus conflictum, aliam quoque explicationem admittit, nisi in subsequentibus documentis simplicem renovationem velimus videre textuum diplomatum antecedentium, adventu novorum Pontificum semper necessariam, absque effectu pratico.

Coexistentiam duarum iurisdictionum, facultatis scilicet coetus abbatum et praepositorum concessae et potestatis vere iudiciariae Episcoporum in abbates incorrigibiles eiusdem a patribus-abbatibus delatos, etiam distinctione materiae et modi procedendi intelligere quimus. Revera, facultas, quae in bulla *Qui divina disponente* coetui abbatum et praepositorum largitur, ad abbates, in crimine deprehensos vel in officio prorsus inutiles, exclusive restringitur; processus vero contra abbates summarius et iudicio collegiali omnium abbatum et praepositorum, vel maioris vel sanioris partis consilio, terminandus esse debuit ⁵⁵⁾. Dum disciplina in materia correctionis abbatum praecedens abbates tantummodo respicit qui Regulae vel ordi-

episcopi ad solemnem abbatum exautorationem desideraverat Innocentius in suo diplomate a. 1131, (*Sacri vestri ordinis*, Innocentii II, 12 apr. 1131). Utrumque resecuit in bulla quam inscripsit abbatibus et praepositis a. 1141, totumque ius deponendi abbatis facinorosi aut inutilis, communi fratrum, vel maioris et sanioris partis consilio, *fratrum* inquam *congregatorum Praemonstrati conciliariter*, committit » (C. L. HUGO, *Annales*, Ms. f° 256).

⁵⁴⁾ Similem dispositionem pro Cisterciensibus in *Charta Caritatis « priore »* legimus (ed. J. TURK, in *Anal. S. Ord. Cist.*, I, 1945, p. 59).

nis contemptores fuerint, et amplius, cum respectivis competentibus patrum-abbatum et Episcoporum, vigere pergit ⁵⁶). Coetus abbatum, qui revera propter modum procedendi per maioritatem, etsi maioritas alias regulas computandi tunc temporis sequi debuit (maior pars = sanior pars), merito ut collegium consideratur, quod sat cautionis rite in processibus fungendi praebere potuit, et, qua tale, ex speciali concessione papali competens in criminalibus abbatum redditur, disciplina vero praecedens, quoad culpas abbatum, in casu incorrigibilitatis, via iudiciaria procedendi, remanet intacta ⁵⁷).

Hac denique nova et prima omnium dispositionum pontificiarum certa, idea quondam in charta foundationis monasterii s. Martini Laudunensis adumbrata ⁵⁸), post tria lustra in effectum deducta esse videtur. Terminus proprius Capituli generalis expresse non adhuc sancitus quidem, sancita tamen est, prima vice certissime a suprema auctoritate, consuetudo abbatum et praepositorum, annuatim in determinato loco conveniendi, inde a decem saltem annis vigens, et coetus quidam Superiorum omnium eiusdem « ordinis », facultatem obtinet, qua collegialiter uti debebit, in quadam sectione non minoris momenti gubernationis novae societatis. In hoc enim coetu omnium abbatum et praepositorum, institutum non videre Capitulum generalium, in radice saltem, a potestate suprema approbatum, revera omni contradiceret spiritui iuridico. Sub hoc respectu bullam praedictam, merito lapidem retinemus milliarium in via evolutionis organizationis Ordinis Praemonstratensis, imo ipsum initium sat distinctum instituti Capitulum generalium apud Praemonstratenses. Subsequentibus interventibus pontificiis melius determinabunt particularia, amplificabunt competentiam, obligationem inculcando fere inconditionatam assistendi omnium abbatum et praepositorum, corroborabunt institutum.

Si institutionem consuetudinariam annuorum conventuum abba-

⁵⁵) Vide textum supra, p. 21, not. 51, citatum.

⁵⁶) Cfr. supra, *Anal. Praem.*, XXXVIII, 1962, p. 216 s.; 219 s.; 242 s.

⁵⁷) Hoc modo, per puram hypothesim, facultas quae in bulla *Qui divina disponente*, coetui conceditur, nec potestati coercitivae Episcoporum debuit contradicere, quam bulla *Proprium est* ipsis in abbates concessit, sententiam depositionis contempores; nam via procedendi etiam in posterum remanere potuit distincta: *via iudiciaria ordinaria* cum interventu Episcopi contra incorrigibiles; *via iudiciaria extraordinaria* seu disciplinari in processibus criminalibus, a coetu abbatum et praepositorum sequenda.

⁵⁸) Cfr. Charta Bartholomaei, ep. Laudunensis, a. 1124 (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. XLII).

tum, primo interventu papali, e simplici iure consuetudinario, ad ius particulare transiisse dicere debemus officiale, in interventu immediate subsequenti, actum videre debemus supremae auctoritatis, quae talis recognitionis valorem etiam in ordine ad tertium, i. e. relate ad auctoritatem localem Episcoporum, affirmare conatus est. Ad hoc certissime Ordo enituit, et mandato *Desiderium nostrum*, Coelestini II, 6 dec. 1143, ad universos Archiepiscopos et Episcopos, obtinuit ⁵⁹⁾).

Tenore huius ordinationis, nullus Archiepiscoporum et Episcoporum, non solum abbatibus et praepositis Praemonstratensis ordinis, in eorum dioecesibus commorantibus, iter ad Capitulum generale prohibere non debuit, sed etiam observantiam promovere statuti, de annuo conventu abbatum conditi, adhibendo, si necesse est, etiam media potestatis coercitivae ⁶⁰⁾.

Praeter partem dispositivam diplomatis, sub respectu historico, non multo minoris pretii iudicamus elementa, quae ex bullae narratione erui possunt ⁶¹⁾, et quae praedicta a nobis circa exordia instituti plane confirmare videntur. Clare enim indicant naturam particularem introductionis huiusmodi consuetudinis. Nihil de ordinatione fundatoris comperimus, nihil audit praecepti seu impositionis ab externo; inceptio institutionis venit ab intra, ex eorum deliberatione, quorum consolidatio intererat et ordinatio novae societatis, a suprema auctoritate vero collaudatis adiungitur et confirmatio, necnon adiutorium in iis, quae vires excedebant et competentiam novae societatis.

Quoad locum celebrationis, Praemonstratum scilicet, novum elementum magis determinatum, decem annis elapsis post primi schematis Statutorum compilationem, necnon post propagationem, per diversas partes mundi, « ordinis », ad quam documentum quoque alludit, magis iustificatum esse videtur, quam in dubia bulla *Sacer ordo vester*.

⁵⁹⁾ Ed. LEPAIGE, l. c., p. 422.

⁶⁰⁾ « Quocirca per praesentia vobis scripta mandamus, quatenus eosdem abbates vel praepositos in vestris episcopatibus commorantes, ad eundem Conventum venire nullatenus prohibeatis. Imo nolentes ire districtae cogatis » « *Desiderium nostrum* », ed. LEPAIGE, l. c., p. 422.

⁶¹⁾ « Pro ipsius ordinis observantia statutum est, ut abbates vel praepositi ipsius ordinis, Praemonstratum semel in anno conveniant, ut communi fratrum consilio, quae in eodem ordine corrigenda sunt corrigantur, et statuenda ad honorem Dei rationabiliter statuuntur » (ed. *ibid.*).

Finem quoque instituti in hoc documento legimus prima vice « authentice » declaratum, qui in ordinis observantia consistit, et naturam instituti clare difinit, in quantum medium sit oportet ad observantiam « ordinis » conditum.

Causam motivam interventus papalis, libenter, in exordio bullae videmus expressam, qua etiam momentum interventus ad creandum novum institutum inculcatum est, ut scilicet, quod *privata voluntate statutum est, suprema quoque auctoritate confirmetur* ⁶²⁾.

Bulla *Ad uberes fructus*, Lucii II, 19 maii 1144, quamvis, quoad correctionem abbatum, in linea remanserit traditionali, Episcoporum competentiam confirmando tamdiu exercitam ⁶³⁾, nova insertionem prohibitionis, ne Episcopi abbates ad conventum generalem adire obligatos impedirent, pretiosum testimonium praestat pro continuitate et consolidatione ad extra novi instituti, a praedecessore iam approbati ⁶⁴⁾.

Praedictis dispositionibus Coelestini II, et Lucii II non obstantibus, quidam abbates « ordinis », prout in narratione exponitur, suam ab annuis conventibus absentiam futiliter excusantes, ad prohibitionem Episcoporum appellarunt. Ne vana excusatione ipse finis frustretur instituti, et stabilitas ordinis simul cum religionis observantia in periculum adducantur, Eugenius III, bulla *Pro stabilitate ordinis*, 14 martii 1146 ⁶⁵⁾, universis abbatibus et praepositis « ordinis » denuo expresse praecepit, ut semel in anno Praemonstratum ad Capitulum commune conveniant ⁶⁶⁾.

Quoad notitias historicas originem instituti Capituli generalis attinentes, id quod narratio bullae *Desiderium nostrum*, iam continet, perfecte resumitur. Ipsum praeceptum autem, poenali clau-

⁶²⁾ « *Desiderium nostrum est, ut beneplacens Deo religio propagetur, et quae pro ipsius observantia, rationabili providentia statuta sunt, in sua stabilitate firmentur* » (ed. LEPAIGE, l. c., p. 422).

⁶³⁾ Cfr. supra, *Anal. Praem.*, XXXVIII, 1962, p. 225

⁶⁴⁾ « prohibentes insuper, ad exemplar praedecessoris nostri f. m. Coelestini II, ne archiepiscopi aut episcopi abbates vel praepositos ordinis vestri, in suis episcopatibus commorantes, ad Conventum generalem ordinis venire nullatenus prohibeant, imo nolentes ire districtie cogant » (*Ad uberes fructus*, ed. LEPAIGE, l. c., p. 625).

⁶⁵⁾ Ed. LEPAIGE, l. c., p. 626 s. Datatio paululum incerta. Loco « XI Id. martii » (LEPAIGE), JAFFE-LOEWENFELD lectionem « II id. martii » (14 martii) urgent.

⁶⁶⁾ Huiusmodi conventus abbatum apud Praemonstratum, prima vice, in documentis pontificiis expresse *Capitulum* vocatur.

sula sancitum, tum quoad tutiorem functionem Capitulorum, tum quoad initia auctoritatis abbatis Praemonstratensis in Capitulo generali, absque momento non est. Dicto abbati enim potestatem confert, cum consilio ceterorum abbatum in Capitulo praesentium, collegialiter contra abbates procedendi qui ad annum conventum venire neglexerint vel statuta Capitulorum non observaverint. Ordinatur enim :

Abbatibus et praepositis universis... *Pro stabilitate ordinis* et religionis observantia statutum est, ut universi abbates et praepositi Praemonstratensis ordinis ad Praemonstratense Capitulum semel in anno conveniant, ibique communi fratrum consilio corrigenda corrigant, et quae statuenda fuerint, auctore Domino, statuant. Nunc autem, sicut accepimus, quidam vestrum episcoporum suorum prohibitionem praetendentes, ad tam sanctum Conventum venire contemnunt. Ideoque per apostolica vobis scripta mandamus atque praecipimus, quatenus tam sanctam institutionem nullatenus negligatis, sed sicut statutum est semel in anno convenientes, quae ibidem, ut diximus, pro stabilitate ordinis statura fuerint, irrefragabiliter observetis, alioquin sententiam quam abbas Praemonstratensis, fratrum suorum consilio, abbatum videlicet qui convenerint, in contemptores regulariter promulgaverit, nos auctore Domino ratam habebimus » ⁶⁷⁾.

Hoc novo addito elemento, abhinc, saltem in linea principiorum, nihil defecerat, quominus Capitulum generale ad seipsum legitime affirmandum, mediis ad finem adaequatis, efficaciter procedere possit, de seipso aliisque ad integrum Ordinem spectantibus, quoad meritum, decidendo.

Vigore ergo praedicti mandati pontificii, praetexta prohibitio episcopalis, a suprema auctoritate amplius non approbatur, nec, ut causa a praesentia in Capitulo eximens vel excusans, invocari in futuro poterit ; obligatio semel in anno Praemonstratum ad Capitulum commune conveniendi redditur generalis, omnes abbates et praepositos Ordinis afficiens ; ordinationes Capitulorum, causa stabilitatis ordinis et observantiae regularis statutae, pro omnibus in vim legis particularis habebunt, Praemonstratensi abbate non excepto.

Elementa hucusque in diversis documentis papalibus contenta, quae Capitulum generale respiciunt, cum quibusdam novis additis, in

⁶⁷⁾ Ed. LEPAIGE, l. c., p. 626 s.

synthesi quadam apparent, in bulla *Sicut in humano*, Hadriani IV, 3 ian. 1155 ⁶⁸).

In hac bulla, ante omnia, obligatio apud Praemonstratum ad commune Capitulum conveniendi, Apostolicae Sedis auctoritate sancitur. Duae causae a praesentia eximentes : corporis nempe infirmitas et licentia sese absentandi, communi consilio alicui concessa, in hoc documento prima vice vigore legis specificantur ⁶⁹).

Finis Capitulorum clare in hac bulla declaratur : evellere nempe quae evellenda, stabilire quae introducenda videntur, et in communi pertractare, quae de communi utilitate sunt ordinis ⁷⁰).

Confirmatur insuper indultum speciale, iam coetui abbatum bulla *Qui divina disponente*, Innocentii II, 21 dec. 1138, concessum, adiecta quadam modalitate exercitium huius facultatis concernenti, qua iterum auctoritas Capituli aucta esse videtur, cum abhinc Capitulum competens reddatur admissionem abbatis depositi in quolibet monasterio « ordinis » imponendi ⁷¹).

Item dicendum de interventu Capituli, qui in translatione abbatum de regimine unius abbatae ad regimen alterius praescribitur ⁷²).

Auctoritas tamen Capituli generalis, delegatione tenoris generalis videtur summopere augeri, qua quidquid Capitulum in materia observantiae regularis decreverit, absque ulteriore confirmatione pontificia, pro lege in Ordine habendum est ⁷³).

⁶⁸) Ed. LEPAIGE, l. c., p. 627. Datatio correcta e JAFFE-LOEWENFELD, n. 9970.

⁶⁹) « Quocirca... vestris precibus annuentes, statuimus et apostolicae sedis auctoritate sancimus, ut omnes abbates et praepositi Praemonstratensis ordinis ad commune Capitulum annuatim Praemonstratum veniant, nisi forte sint proprii corporis infirmitate detenti, vel ex communi consilio licentiam habeant remanendi » (*Sicut in humano*, ed. LEPAIGE, l. c., p. 627).

⁷⁰) « Quatenus vobis omnibus in Christi nomine congregatis, evellenda possitis evellere, et plantanda firmiter stabilire, atque in communi utilitate ordinis diligentissime pertractare » (*Sicut in humano*, ed. LEPAIGE, l. c., p. 627).

⁷¹) « Ut autem de bono in melius semper possitis proficere, et ordinem vestrum in suo rigore melius custodire, praesentis decreti assertionem firmamus, ut liceat vobis abbates qui fuerint in crimine deprehensi et eos quos prorsus invenietis inutiles ab officio abbatis deponere et consilio Capituli ecclesiarum vestri ordinis cellocare » (*Sicut in humano*, ed. LEPAIGE, l. c., p. 627).

⁷²) « Prohibemus etiam ut nullus abbas Praemonstratensis ordinis, de una abbazia ad aliam sine communi consilio transferatur » (*Ibid.*).

⁷³) « Sed et hoc adiicientes apostolica auctoritate sancimus, ut quod a vobis communi consilio de observatione ordinis vestri, seu rigore rationabiliter fuerit ordinatum inconcussum permaneat, et a nullo penitus infringatur » (*Ibid.*).

Nil mirum igitur, si momentum praedictae bullae fundamentale dicimus, cum ad firmandam unitatem Ordinis inde ab initio large ad ipsam appellatum fuerit ⁷⁴).

Privilegia, quae Ordo Praemonstratensis ab Alexandro III obtinuit, magna ex parte nota insignita sunt specialium rerum et temporis adiunctorum, quae pontificatui praedicti papae erant propria.

Praeter conatus naturae politicae Romanorum Pontificum, alii inde ab Urbano II (1088-1099) assidue crescentes, magis ordinis ecclesiastici, sicut studium monasteria subtrahendi iurisdictioni episcopali, efformationem promovendi novarum organizationum eorundem, augendique earum potestatem centram, sub pontificatu Alexandri III ad culmen pervenisse dici possunt. In hac periodo, pro ulteriore missione Pontificatus Romani, in perfecta unitate restauranda conservandaque pace Ecclesiae, Pontifex adiutorium efficax invenit apud novos Ordines religiosos, qui, mediante organismo suo universali, non spernendum influxum exercere potuerunt in exitum favorabilem conaminum Ecclesiae pro novo ordine rerum publicarum instaurando. Inde veniunt conatus duplicis ordinis Pontificum, partim novos Ordines auctoritati Episcoporum, qui saepe partem egerunt Imperatoris, subtrahendi, partim efformationem promovendi unitatum maiorum vinculo peculiari, quod solus status religiosus praebere potest, fortius colligatarum et promptius in servitium Ecclesiae universalis submissarum.

In his rerum adiunctis ratio interventuum papalium quaerenda est, non semel immediatorum et radicalium, quibus magnus reformator disciplinae ecclesiasticae saec. XII ⁷⁵), nonnulla instituta, etiam religiosorum, ad perfectam aetatem et plenam explicationem virium suarum perduxit, in servitium in primis finium particularium ipsorum institutorum, semper tamen, remote saltem, etiam ad utilitatem totius Civitatis Dei.

In hoc climate pugnarum Alexandri III contra schisma Victoris IV (Octaviani) (1159-1164), Paschalis III (1164-1168), Calixti III

⁷⁴) Cfr. Epistola 12 Ulrici, praepositi Steinfeldensis, ad Wiggerum, ep. Brandenburgensem (1138-1160), a. circ. 1155 (ed. F. W. ROTH, *Eine Briefsammlung des Propstes Ulrich von Steinfeld aus dem 12. Jahrhundert*, in *Zeits. des Aachener Geschichtsvereins*, XVIII, 1896, p. 242-311; 289).

⁷⁵) Cfr. Decreta Conc. Later. III (1179), circa reformationem utriusque cleri praesertim can. 3, 4, 7, 10-12, 17; MANSI, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, Florentiae-Venetis, 1759-1798, t. XXII, col. 220 ss.

(1168-1178), iam primus interventus in favorem Ordinis rectam interpretationem invenit, cuius testimonium in *Omnipotenti Deo*, 13 febr. 1162 ⁷⁶⁾, ad Philippum I abbatem Praemonstratensem (1162-1171) ⁷⁷⁾, et universum Capitulum Praemonstratense ⁷⁸⁾ habemus.

Scriptum apostolicum, natura sua modestum, nihilominus recte in serie documentorum insertum, quae auctoritatem affirmant supremam Capituli, satis revelatur momenti. Postquam enim Pontifex exhortationes ad abbatem Praemonstrati et universum Capitulum direxerit monitumque, schismaticos Ordinis ad unitatem revocandi, dederit, facultatem elargitus est sat momentosam, excommunicandi nempe professos Ordinis in schismate, etiam post monitionem, perseverantes ⁷⁹⁾.

Subsequens documentum *Inhonestis et pravis*, 29 apr. 1170 ⁸⁰⁾, nihil continet speciali mentione dignum, praeter vetitum, occasione benedictionis abbatum, palefridum dandi archidiaconibus, ad quod exequendum, Summus Pontifex ad universum se dirigit Capitulum Praemonstratense, tamquam organum, cuius est inhonestas et pravas consuetudines exstirpare et rigorem disciplinae ecclesiasticae promoveri ⁸¹⁾.

Ex hucusque dictis iam scimus abbatem Praemonstratensis ecclesiae, tamquam primum inter pares, conventui omnium abbatum praeesse debuisse, et in bulla *Sicut in humano*, Hadriani IV, 3 ian. 1155, monasterium Praemonstratense titulo « matris aliarum »

⁷⁶⁾ Cfr. De datatione documenti praecisa non constat.

⁷⁷⁾ Cfr. C. L. HUGO, *Annales*, I, col. 12; HOLDER-EGGER, *Series abbatum Praemonstratensium*, in MGH, SS, p. 391; *L'obituaire de l'abbaye de Prémontré*, ed. R. VAN WAELFELGHEM, Louvain, 1913, p. 10.

⁷⁸⁾ Prima vice Capitulum uti destinarius scripti pontificii consideratur.

⁷⁹⁾ « schismaticos vero ordinis vestri ad veritatem et sinum Matris Ecclesiae ac mandatum nostrum diligenti admonitione studeatis propensius revocare, et schisma Octaviani heresiarchae sub iureiurando abrenuntiare. Si autem iuxta commonitionem vestram ab iniquitate sua redire contempserint, illos excommunicationis sententia innodetis, et eorum consortium propensius evitetis » *Omnipotenti Deo*, ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. XXI.

⁸⁰⁾ Ed. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 627.

⁸¹⁾ « universitati vestrae per apostolica scripta mandamus atque praecipimus, ut si in aliquo vestrum ab archidiacono episcopatus sui Palefridus fuerit tali modo exactus, eum sibi nulla ratione dare praesumat, ne uterque dans videlicet et recipiens propter symoniae vitium divina ultione plectatur » *Inhonestis et pravis*, ed. LEPAIGE, l. c., p. 630.

ecclesiarum Ordinis ditatum fuisse ⁸²⁾, epistolam vero *Credibile fuerat*, Alexandri III, 10 maii 1171-1172, eandem ecclesiam « *caput Ordinis* » appellari ⁸³⁾, in indulto denique *Cum sis pater*, eiusdem Pontificis, 13 martii 1171, ipsum abbatem Praemonstrati patrem declarari et considerari omnium qui Praemonstratensem Ordinem professi sunt ⁸⁴⁾.

Verum quidem est in fontibus usque ad id tempus notis, nullam inveniri normam peculiarem de electione abbatis Praemonstratensis; allusiones tamen epistolae *Credibile fuerat*, clare ostendunt, normam saltem consuetudinariam iam antea extitisse. Iuxta hanc normam praesumptam, Conventus omnium abbatum nullam habuit partem in provisione muneris abbatis Praemonstratensis. Talis provisio per electionem fiebat; electores vero canonici erant ipsius abbatae Praemonstratensis, sed iam iuxta testimonium Statutorum editorum a Martène (*SMA*), circ. aa. 1170-1174 codificatorum, tres primi abbates, Laudunensis, Floreffiensis et Cuissiacensis, simul cum quatuor aliis abbatibus, filiis Praemonstrati immediatis, ad Praemonstratum advocandi erant, ut consilio eorum, fratres procederent in electione ⁸⁵⁾. Haec dispositio iam bulla *In Apostolicae Sedis*, Alexandri III, 27 apr. 1177, sancita esse videtur ⁸⁶⁾, et privilegio *In eminenti*, successive

⁸²⁾ Cfr. ed. LEPAIGE, l. c., p. 627.

⁸³⁾ Ed. MARTÈNE-DURAND, *Veterum scriptorum et Monumentorum amplissima collectio*, II, Parisiis, 1725, col. 929 s.

⁸⁴⁾ Ed. LEPAIGE, l. c., p. 630. — Privilegium renovatum et extensum est ab Honorio III, 10 maii 1127 (cfr. *ibid.*, p. 649) et a Gregorio IX, 28 ian. 1234 (*ibid.*, p. 657).

⁸⁵⁾ « Sed et hoc de electione abbatum diligenti cautela statutum est, ut defuncto abbate Praemonstratensi, septem abbates Laudunensis, Floreffiensis, Cuissiacensis (!), et quatuor alii advocandi erunt, ut per eorum consilium fratres communem electionem faciant. Defuncto alio abbate, abbas ad cuius curam defuncti specialiter pertinet locus, cum aliis duobus coabbatibus advocetur, non ad aliquam vim aut potestatem, sed ad hoc solummodo ut si fratres in electione sua concordēs fuerint, laudabunt electionem et confirmabunt, si vero discordēs fuerint, eos ad concordiam revocabunt, et partis sanioris consilium corroborabunt » (cap. VIII, Dist. IV, *SMA*, l. cit., col. 922).

⁸⁶⁾ « Quoties vero ecclesia Praemonstratensis sine abbate fuerit, ad praefatos tres abbates (Laudunen., Floreffiens., Cuissiacens.) eius cura respiciat, et a canonicis ipsius ecclesiae cum eorum consilio, persona in abbatem idonea eligatur, ad consilium suum quatuor aliis abbatibus ad eandem ecclesiam pertinentibus, pariter advocatis, quos ipsi canonici providerint advocandos ». *In Apostolicae Sedis*, ed. LEPAIGE, l. c., p. 633.

confirmata⁸⁷⁾. Antea tamen, quoad formam electionis, nonnullae incertitudines viguisse probant litterae apostolicae *Credibile fuerat*.

Certum est, quoad formam electionis, fratres quoque Praemonstratenses usum in electione abbatum communem sequi debuisse, sed praedictum documentum etiam auditionem consilii et assensum quorundam abbatum, qui pro facienda electione ad Praemonstratum more convenerunt et cum quibusdam fratribus abbatae de electione facienda tractabant, ad valorem electionis necessaria declarat; cum talem modum electionis, Pontifex « institutum Ordinis » appellaverit, et quemlibet alium modum procedendi, absque vi et effectu esse declaraverit⁸⁸⁾. Hoc confirmat etiam mandatum in eodem documento expressum, quo, reprobata electione Johannis, abbatis monasterii Belli-Loci, in successorem Philippi I († 1171)⁸⁹⁾, propter defectum formae consuetudinariae electionis, novam electionem indixit, in qua specialis forma observanda erat, assistentia quorundam abbatum, inter quos s. Martini Laudunensis expresse nominatur⁹⁰⁾.

⁸⁷⁾ Cfr. bulla *In eminenti*, Lucii III, 10 martii 1184 (ed. LEPAIGE, l. c., p. 635 s.); Urbani III, 30 iun. 1187 (ed. DE SMET, *Corpus Chronicorum Flandriae*, Bruxellis 1867, II, p. 789); Clementis III, 15 oct. 1188 (ed. LEPAIGE, l. c., p. 634); Innocentii III, 27 iul. 1198 (ed. *ibid.*, p. 645); Honorii III, 11 maii 1217 (ed. *ibid.*, p. 650), ut eas tantum referamus, quae antea reformationem Gregorii IX concessae fuerunt.

⁸⁸⁾ « Nos siquidem in concedendo vobis abbate, animarum compendium, non patrociniū attendimus personarum; et illud solum volumus ratum esse, quod regularibus institutis et profectui Ordinis visum fuerit convenire » *Credibile fuerat*, ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, col. 14.

⁸⁹⁾ Cfr. *L'Obituaire de l'abbaye de Prémontré*, ed. R. VAN WAEFELGHEM, p. 10, n. 3.

⁹⁰⁾ « vos... neglecto vestri Ordinis instituto, non exspectato illorum abbatum consilio et assensu, qui pro facienda electione ad vos ex more convenerant, et cum aliquantis vestrum ex voluntate communi de electione tractabant, abbatem Belli-Loci voluistis assumere in pastorem... Inde siquidem fuit, quod non tam quid vobis placeat, quam quod vobis et toti Ordini expediat, attendentes, de communi fratrum nostrorum consilio constituimus, ut abbas ille (Iohannes videlicet) ad locum suum, dilatione postposita revertatur, et vos eius obedientia absoluti, iuxta institutionem Ordinis vestri ad electionem aliam procedatis... mandamus, quatenus ascito dilecto filio nostro G. Garino abbate s. Martini, necnon et aliis, qui alia vice cum eo et aliquantis fratrum vestrorum eligendi abbatibus sollicitudinem assumpserunt, ad electionem faciendam de illorum consilio et conniventia procedatis, Scientes quod si aliter quidquam agere tentaveritis, frivolum erit et vacuum, et nullas vires poterit obtinere » *Credibile fuerat*, ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, col. 13 s. — Motivum quoque, quod Pontificem ad immediatum interventum im-

In Codice ms. 21 abbatae Wiltinensis, quidam *Ordo procedendi in electione in ecclesia Praemonstratensi* asservatur, in quo difficile non est testimonium agnoscere, primum forsan inter alia ad nos perventa, cuiusdam proceduræ, in qua tum institutum, probabiliter originis consuetudinariae, ad quod *Credibile fuerat* alludit, tum praescriptum *SMa* de interventu abbatum, in proprie dictum systema electionis redacta simul habentur ⁹¹).

Ex praedictis patet, Capitulum generale, qua tale, nullam habuisse partem in electione abbatis Praemonstratensis, sed hunc semel constitutum, munere suo fuisse etiam praesidem Capitulorum generalium, Praemonstrati celebrandorum. Cum tamen abbas Praemonstrati, abbas fuerit etiam monasterii, quod caput est totius Ordinis, in electione eius, praeter canonicos ecclesiae Praemonstratensis, unicos electores proprie dictos, tum quatuor alii abbates, filii immediati Praemonstrati, tum tres primi abbates Laudunensis, Floreffensis et Cuissiacensis, et ipsi filii immediati ecclesiae Praemonstratensis, intervenire debuerunt; tamen, non tam in qualitate filii abbatis, quam titulo speciali dignitatis « primi abbatis », omnes uti consiliarii, et non electores veri et proprie dicti, interesse universi Ordinis patrocinari delegantur a Statutis ⁹²).

Supradictis litteris apostolicis Alexandri III praenominatis, appa-

pulsit, ibidem indicatur, quod videlicet « dictus abbas schisma dudum foverit », et « licet ad obedientiam... Ecclesiae redierit... multum tamen et nobis et toti... Ordinis » posset derogari, si super illam ecclesiam, quae Caput est Ordinis, magisterium ipsum (!) hoc tempore pateremur habere » (*Ibid.*). — Mandatum executum fuisse probat responsum Iohannis, in quo seipsum coram Pontifice defendit contra calumnias, ac si schismaticorum favore ad Praemonstratensis monasterii praelaturam pervenisset (cfr. Epistolam Iohannis, abbatis Belli-Loci, post a. 1171-1172, ad Alexandrum III, ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, col. 15).

⁹¹) *Cod. Ms. 21 monasterii Wiltinensis*, origine Praemonstrat., liber consuetudinarius esse videtur in quo, praeter Statuta antiqua (coeva Statutis LEFÈVRE) et Regula s. Augustini (cum Ordine Monasterii), plures apographae privilegiorum papalium, et nonnulla decreta Capitulorum generalium asservantur. L. VAN DIJCK ex aa. circ. 1236-1238 ms. datat (cfr. *Les origines du pouvoir de l'Abbé Général de l'Ordre de Prémontré* (1120-1177). Ms. 1951, p. 75, n. 81. Statuta Ordinis in eo contenta, videntur esse coeva redactioni, quam Pl. LEFÈVRE, mss. saec. XIV et XV, conatus est reconstruere. Cfr. *Les Statuts de Prémontré*, Louvain, 1946. — Ipse « Ordo electionis » certe videtur anterior redactione a LEPAICE, l. c., p. 875-878 edita. — Cfr. de Ms. 21 Wiltinensi: L. VAN DIJCK, *Un Ordo Monasterii non amputé dans un manuscrit de Prémontré*, in *Anal. Praem.*, XXXIV, 1958, pp. 5-12.

⁹²) Haec forma electionis, quoad essentiam, in vigore permansit usque ad mortem ultimi abbatis Praemonstrati, Iohannis Bapt. l'Ecuy († 22 apr. 1834).

ruit denique, tamquam ultimum in materia ab eodem Pontifice relictum, privilegium *In Apostolicae Sedis specula*, 27 aprilis 1177, iam saepe citatum, in qua enim omnia iura et privilegia spiritualis ordinis hucusque concessa, inserta et renovata leguntur, cum quibusdam novis adiectis. In hoc documento, quod merito prima expositio authentica et completa iuris constitutionalis Ordinis considerari potest primitivi, ea quoque omnia collecta habentur, quae de Capitulo generali, uti instituto iuridico hactenus statuta et auctoritate pontificia confirmata fuere, ita, ut figura iuridica Capituli generalis apud Praemonstratenses in speculo huius diplomatis, quoad compaginem saltem fundamentalem, plane definita et sufficienter evoluta apparet.

3. Figura Capituli generalis in bulla "*In Apostolicae Sedis specula*" Alexandri III, a. 1177 et Statutis Martène definita

Ante omnia, sub aspectu originis, iuvat observare, Capitulum generale in bulla *In Apostolicae Sedis specula*, characterem induisse institutionis necessariae seu, ex lege pontificia particulari, obligatoriae, qua omne id, quod institutionem Capituli generalis spectat, communi consensu deliberatum vel ordinatum, robur consecutum est Apostolicae auctoritatis. Non agi ergo de nova quadam institutione usque ad id tempus in Ordine ignota, sed de solemni approbatione pontificia instituti iam plene efformati, ex ipsis verbis privilegii pontificii deduci potest ¹⁾).

Singula elementa institutum constituentia, quantum ex bulla colligi potuerunt, sequenti ordine per partes exponi possunt.

I. PRAECEPTUM, quotannis Capitulum generale apud Praemonstratum celebrandi, obiectum, subiectum clare determinat obligationis simul cum causis eximentibus ²⁾).

¹⁾ « Ea propter... vestris iustis postulationibus benignius annuentes, universas institutiones et dispositiones, quas de communi consensu vel maioris et sanioris partis rationabiliter fecistis, sicuti inferius denotantur, auctoritati Apostolica roboramus... Videlicet, ut », etc. (enumerantur variae institutiones) (*In Apostolicae Sedis*, ed. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 632).

²⁾ « omnes abbates Ordinis vestri singulis annis ad generale Capitulum Praemonstratum, postposita omni occasione, convenient, illis solis exceptis, quos a labore viae corporis retardaverit infirmitas, qui tamen idoneum delegare debebunt nuntium, per quem necessitas et causa remotionis suae Capitulo valeat nuntiari. Hi autem qui in remotioribus partibus habitantes, sine gravi difficultate singulis annis se nequeunt Capitulo praesentare, in eo termino convenient, qui in ipso

a. *Obiectum praecepti* : annuatim Praemonstrati ad Capitulum generale conveniendi, tum naturam ulterius definit ipsius instituti, tum circumstantias indicat contingentes loci et temporis celebrationis eiusdem :

1° quoad *naturam* conventus annui, praetermissis omnibus aliis denominationibus usque ad id tempus in usu habitis (ut annum colloquium, comitium, congregatio, conventus, visitatio, etc.), omnes significationis sat indeterminatae, sub termino *Capituli generalis*, sensus *collegii* expresse urgetur conventus omnium praelatorum sui iuris. Membra, praeside non excepto, aequo iure voto gaudent deliberativo, iuxta tamen regulam tunc vigentem actuum personarum collegialium, qua scilicet, in casu diversitatis sententiarum, id vim iuris habuit, quod praeses cum saniore parte tenendum definierit ;

2° Quoad locum : *Praemonstratum* designatur ;

3° Quoad tempus, frequentia *annua* praescibitur.

b. *Subiectum praecepti* : omnes praelati sui iuris, abbates nempe et praepositi universi Ordinis.

c. *Causae eximentes* :

1° infirmitas corporis, quae iter ad Capitulum impedit ;

2° commoratio in remotioribus partibus.

Exemptio ab obligatione assistendi Capitulis igitur non erat absoluta, nam infirmi impediti idoneum tenebantur mittere delegatum, ut causam suae remotionis debite possint intimare. Insuper, in remotioribus partibus commorantes, qui singulis annis absque gravi difficultate nequierint Capitulo interesse, termino ab ipso Capitulo determinato convenire debebunt.

2. MODUS PROCEDENDI in Capitulis generalibus praescribitur *collegialis*, omnibus scilicet consedentibus et cooperantibus, abbate praesidente Praemonstratensi ³⁾.

eis Capitulo fuerit constitutus » (*ibid.*), collat. cum cap. I et II, *SMa*, Dist. IV, l. c., col. 920 et cap. 17 *SW*.

³⁾ « In quo nimirum Capitulo, praesidente abbate Praemonstratensi, ceterisque consedentibus, et in spiritu Dei cooperantibus, de his, quae ad edificationem animarum, ad instructionem morum, et ad informationem virtutum atque incrementum regularis disciplinae spectabunt sermo diligens habeatur. Porro de omnibus quaestionibus et querelis tam spiritualibus quam temporalibus, quae in isto Capitulo propositae fuerint, illud teneatur irrefragibiliter et observetur quod abbas Praemonstratensis cum his, qui sanioris consilii et magis idonei apparuerint, iuste ac provide iudicabit ». (*In Apostolicae Sedis*, ed. LEPAIGE, l. c., p. 632, collat. cum cap. I, Dist. IV, *SMa*, l. c., col. 920).

Valorem vero actuum capitularium quod attinet, actus, *ordinarie*, communi consilio omnium membrorum positi esse debuerunt; *in casu vero conflictus*, id vim iuris habuit, quod abbas Praemonstratensis, cum sanioris et magis idoneorum parte, tenendum iudicaverit ⁴⁾).

3. COMPETENTIA Capituli generalis ex sua triplici functione profuit organi supremi regiminis Ordinis.

a. quoad *potestatem legiferam*, bulla :

1° *pro praeterito*, omnes ordinationes et definitiones confirmat, quae ad observantiam Regulae et ad consuetudines regulares referuntur, iam a praecedentibus Capitulis generalibus statutas ⁵⁾).

2° *pro futuro*, recognoscit ius statuendi in materia observantiae regularis, quod omnes ligat professos Ordinis, subditos aequae ac Superiores ⁶⁾).

Ius statuendi Capituli generalis ad omne id se extendit, quod ad profectum animarum et incrementum regularis disciplinae spectat, sive ordinis spiritualis sive ordinis temporalis ⁷⁾).

b. *potestatem iudiciariam* quod attinet, Capitulo generali, tamquam supremo tribunali Ordinis attribuuntur :

1° *depositio abbatis criminosi* vel contemporis « ordinis » et observantiae regularis, qui via ordinaria, interventu scilicet auctoritatis patris-abbatis, manet incorrigibilis ;

2° *depositio abbatis qui*, in regimine prorsus inutilis repertus, *sponte cedere noluerit* ⁸⁾).

⁴⁾ Vide not. praec.

⁵⁾ Vide not. sequ.

⁶⁾ « Ea propter... vestris iustis postulationibus benignius annuentes, universas institutiones et dispositiones, quas de communi consensu, vel maioris et sanioris partis rationabiliter fecistis, sicuti inferius denotantur, auctoritate apostolica roboramus, et praesentis scripti patrocinio communimus... Quia vero singula, quae ad religionis profectum, et animarum salutem ordinastis, praesenti abbreviationi nequiverint annecti, nos cum his, quae praescripta sunt, consuetudines vestras, quas inter vos religionis intuitu regulariter statuistis, ac deinceps auctore Domino statuetis, auctoritate apostolica roboramus, et vobis vestrisque successoribus, et omnibus, qui ordinem vestrum professi fuerint, perpetuis temporibus inviolabiliter observandas decernimus » (*In Apostolicae Sedis*, ed. LEPAIGE, l. c., p. 632 s.).

⁷⁾ Vide textum in n. 3 citatum.

⁸⁾ « Sane si abbas aliquis vestri ordinis infamis et inutilis, aut ordinis sui praevaricator inventus fuerit, et prius per patrem suum abbatem, aut per nuntios eius admonitus, suum corrigere et emendare delictum neglexerit aut cedere si amovendus fuerit sponte noluerit, auctoritate Capituli generalis deponatur, et depositus sine dilatione ad domum unde exivit, seu ad aliam eiusdem ordinis, quam ele-

Hanc praedictam potestatem deponendi abbates, *extra tempus Capituli generalis*, et in casu urgenti, *collegium quoddam* obtinet constans abbate Praemonstratensi, patre-abbate et aliis ad minus duobus eiusdem Ordinis abbatibus ⁹⁾.

Potestas, tum Capituli generalis tum collegii strictioris dici debet *perfecta*, sanctione nempe addita, censuram videlicet in contumaces infligendi ecclesiasticam ¹⁰⁾.

3° *cognitio causarum ab abbate Praemonstratensi delatarum*. Quoad materiam stricte iudiciariam, in facultate erat abbatis Praemonstrati, praetermisso ordine iudiciario, controversias monasteriorum circa iura temporalia, ad forum iudiciale avocare internum a se constitutum, et charitative, vel « iusto iudicio » terminare (id est : via administrativa vel contentiosa) ¹¹⁾. In hac potestate abbatis Praemonstrati, implicite, etiam facultas continetur, quaestiones contentiosas ad totum Capitulum deferendi, quod sua vice competens redditur tales quoque controversias cognoscere et iudicialiter terminare.

4° *potestas ipsum abbatem Praemonstrati iudicandi*. Aucta potestate abbatis Praemonstrati iuxta tenorem bullae *In Apostolicae Sedis*, ipse non cessabit subditus manere Capituli generalis. Imo, prima vice in scripto apostolico, videtur clare indicari positio ipsius in Capitulo et potestas Capituli generalis in ipsum quoque extendi, etsi in casu stricte determinato, incorrigibilitatis nempe.

Haec subiectio abbatis Praemonstrati potestati Capituli genera-

gerit revertatur, in obedientia abbatis, sicut caeteri fratres ipsius domus, firmiter permansurus ». (*In Apostolicae Sedis*, ed. LEPAIGE, l. c., p. 632 s., collat. cum cap. VIII, Dist. IV, *SMa*, l. c., col. 922, ubi Circatoribus seu Visitatoribus annuis, officium iniungitur, abbates incorrigibiles ad Capitulum generale deferendi).

⁹⁾ « Id ipsum etiam alio tempore si necesse fuerit et capitulum sine scandalo vel periculo expectari nequiverit, per abbatem Praemonstratensem, et patrem-abbatem et alios abbates, quos vocaverit, fieri licebit » (*In Apostolicae Sedis*, ed. LEPAIGE, l. c., p. 633).

¹⁰⁾ « Quodsi depositus in se datae sententiae contumaciter contraire tentaverit, tam ipse quam principales eius, qui de ordine vestro fuerint in sua contumacia favores, abbate Praemonstratensi et ceteris abbatibus, censura ecclesiastica donec satisfaciant, coerceantur » (*In Apostolicae Sedis*, *ibid.*).

¹¹⁾ « Si quae vero inter aliquas vestri ordinis ecclesias de temporalibus quaestio emerit, non extra Ordinem ecclesiastica vel saecularis audientia requiratur, sed mediante Praemonstratensi abbate et ceteris, quos vocaverit, aut charitative inter eas componatur, aut auditis utrinque rationibus, eadem controversia iusto iudicio terminatur » (*In Apostolicae Sedis*, *ibid.*).

lis, logica consecutio est extensionis systematis vigilantiae etiam in abbatem Praemonstrati, quod quidem iam bulla *Proprium est*, Innocentii II, 3 maii 1134, introductum fuit, sed quae potestatem iudicandi abbatem Praemonstrati in casu incorrigibilitatis, penes Episcopum Laudunensem relinquit ¹²⁾).

Cum bulla *In Apostolicae Sedis*, in materia correctionis abbatum, potestati episcopali, Capituli generalis auctoritatem supremam internam substituerit, sibi cohaerenter etiam casum incorrigibilitatis abbatis Praemonstrati supremo iudicio Capituli subiecit, sic definitive viam praecludendo ingerentiis episcopalibus in rebus internis disciplinaribus Ordinis.

Ius visitandi corrigendique abbatem Praemonstrati totamque communitatem ipsi directe subiectam, cum Praemonstratensis ecclesia prima mater sit aliarum caputque totius Ordinis, quod natura rerum patrem-abbatem super se habere non potuerit, tribus primis abbatibus s. Martini Laudunensis, Floreffiensis et Cuissiacensis, filiiis Praemonstrati, vigore bullae « In Apostolicae Sedis » institutionaliter committitur, qui, alias, et in electione functionem obtinens patris-abbatis. In casu tamen negligentiae abbatis Praemonstrati, tres abbates visitantes non possunt immediate contra ipsum agere, sed ipsius negligentiam in executione correctionum ad Capitulum deferre tenentur, cuius erit abbatem Praemonstrati iudicare. Sententia Capituli irrefragabilis declaratur in bulla, cui et abbas et fratres omnes se conformare debebunt ¹³⁾).

c. *Potestatem executivam* Capituli generalis quod attinet, bulla

¹²⁾ Vide supra, p. 24.

¹³⁾ « Ad haec quoniam Praemonstratensis ecclesia, prima mater est omnium ecclesiarum totius Ordinis, et Patrem super se alium non habet, sicut ad cautelam et custodiam ordinis, per tres primos abbates, scilicet de Lauduno, de Floreffia et de Cuissiacensi statutum est, annua ibidem visitatio fiat, et ad suggestionem eorum in ipsa domo corrigatur, si quid corrigendum fuerit. Quodsi abbas in corrigendo tepidus, et fratres saepius moniti, incorrigibiles permanserint, ad generale Capitulum referatur, et sicut melius visum fuerit, consilio generalis Capituli, emendetur, et sententia in hac parte Capituli sine retractatione aliqua observetur » (*In Apostolicae Sedis*, l. c.). — Textus « per tres primos abbates... visitatio fiat », qui aequivocationi ansam praebere potuerit, ac si statutum de vigilantia trium abbatum in ecclesia Praemonstratensi, per ipsos tres abbates institutum fuerit, clariorius in renovatione bullae subsequenti, *In eminenti*, nempe Lucii III, 10 martii 1184, redditur, omne tollens dubium interpretationis « sicut ad cautelam statutum est, per tres primos abbates, etc., annua ibidem visitatio fiat » (cfr. ed. LEPAIGE, l. c., p. 637).

tantum generice loquitur, expresse tamen indicat omnes quaestiones et querelas tam spiritualis quam temporalis ordinis.

1° *functio gubernativa* dicitur interventui Capituli generalis reservatur; benedictionem nempe postulandi pro abbatibus in casu, quo Episcopus, etiam post iteratas ex parte patris-abbatis et ceterorum abbatum, qui in electione partem habuerunt, commendationes, eam denegaverit ¹⁴⁾.

2° *De functione administrativa* Capituli generalis, in hac bulla, nulla fit mentio. Ex activitate tamen Capituli generalis iam saec. XII constat, interventus ipsius in decidendis quaestionibus ordinis temporalis semper multiplicari, et Capitulum generale etiam competentiam administrativam in negotiis maioris momenti integrum Ordinem spectantibus, sibi vindicavisse.

3° *de functione coactiva* Capituli generalis sparsim loquitur bulla, nec denegat ipsi facultatem coercendi invitos, censuras quoque ecclesiasticas in contumaces infligendi, prout executio iudiciorum ipsius postulabat.

In saepe dicta bulla, duabus quoque vicibus, fit allusio ad « universas institutiones et dispositiones, quas de communi consensu vel maioris et sanioris partis — Hugo II, Praemonstratensis abbas et ceteri abbates Ordinis — rationabiliter (decreverunt) », quasque, « ad religionis profectum et animarum salutem » iidem ordinaverunt. Merito quaeritur, fuerit ne corpus quoddam Statutorum Praemonstratensium, ad quod praedictae allusiones bullae referri possint in individuo, et si affirmative, ad quamnam ex illis codificationibus durante saeculo XII apud Praemonstratenses habitis, in concreto referrentur?

Ad primum, videtur affirmative respondendum. Ad secundum, admittimus secundam codificationem, magna cum probabilitate circa aa. 1170-1174 habitam, corpus quoddam constituisse praeceptorum et consuetudinum in scriptis redactum, quod approbatio pontificia in exarando dicto privilegio non solum ante oculos habere potuit sed ad quod revera se remittit.

Testimonium huius secundae codificationis iuris Praemonstra-

¹⁴⁾ « Si quis etiam ex vobis canonicè electus in abbatem, dioecetano episcopo semel et iterum praesentatus, benedictionem ab eo non potuerit obtinere... vice et loco abbatis fungatur in ea, ... donec aut interventu generalis Capituli vestri, aut praecepto Romani Pontificis seu Metropolitani, benedictionem suam obtineat » (In *Apostolicae Sedis*, l. c., p. 633).

tensis saec. XII adesse in manuscripto edito a E. MARTÈNE ¹⁵⁾, inquisitio facta a Pl. LEFÈVRE nos convincit ¹⁶⁾. Codificationem quam *SMa* repraesentant, ratione materiae, maxima ex parte vestigiis adhaesisse praecedentis redactionis, mediante *SW* ad nos perventae, simplex collatio duorum textuum omnino nos convincit.

Ad probandam thesim, qua approbationem *SMa* in bulla *In Apostolicae Sedis* obtentam fuisse profiteamur, sufficiat, absque ulteriore reproductione textuum, ad textum simpliciter remittere privilegii apostolici superius allatum, ubi comparationis gratia etiam locos respectivos ad calcem indicavimus ¹⁷⁾, ex quibus manifestum fit, insertiones in pluribus locis privilegii alexandrini habitae, ad textum reduci posse *SMa*, et non alius cuiusdam codificationis, puta *SW*.

Propter momentum huiusmodi fontis abhinc officialis, merito interest differentias saltem exponere mentione dignas, quas *SMa* praebent in comparatione tum ad dictum privilegium pontificium tum ad *SW*. Sic etiam novi gressus magis patebunt, qui, ad complementum instituti Capitulorum generalium, a Codificatore *SMa* facti, et a supremo legislatore in quibusdam expresse, implicite saltem in omnibus, sanciti sunt.

Differentias quod attinet inter *SMa* et privilegium pontificium, hoc ultimum videtur plus continere, etiamsi pro termino comparationis dispositiones tantum sumamus, quae Capitulum generale concernunt. Iuvat hic summario modo enumerare normas, quae deficientes in *SMa*, momentum Capituli generalis magis extollunt et figuram eiusdem magis completum reddunt.

Talis norma sat momentosa, quae deficit in *SMa*, iniunctio est, qua etiam abbates, ratione distantiae a loco Capituli, legitime ab annuis Capitulis absentes, termino a Capitulo praefixo, ibidem in-teresse obligantur.

Bulla enim *infirmi-tem* admittendo tamquam causam excusantem, talem postulat gradum infirmitatis, quae revera laborem impedi-at viae suscipere.

Simul cum *SMa*, iam dispositionem Hadriani sequentibus, inevitabilem Episcopi vel Archiepiscopi obedientiam, tamquam causam excusantem, reiiciendo, ratam habet *absentiam ob remotionem loco-*

¹⁵⁾ *Institutiones Patrum Praemonstratensium*, in *De antiquis Ecclesiae ritibus*, III, Antverpiae, 1737, col. 893-926. Sgila nostra: *SMa*.

¹⁶⁾ Cfr. *Les Statuts de Prémontré réformés*, Louvain 1946, p. x-XIII.

¹⁷⁾ Vide supra, p. 30, not. 85 et 86; et p. 33, notas 2 et 8.

rum a sede Capitulorum ; attamen, prout videtur interpretandum, singulis casibus indulgendam. Huic tamen praecepto normam quamdam adiungit supplementariam non negligendam, in *SMa* prorsus deficientem, vigore cuius, etiam abbates, ob distantiam ab annuis Capitulis rite dispensati, obligentur, termino a Capitulo pro ipsis praefixo, iisdem interesse ; obligationem vero abbatum, loco suo, delegatum seu procuratorem mittendi, ad casus dumtaxat limitat absentiae ob infirmitatem adventae.

Hoc modo, dum pro *SMa* in utroque casu, etiam in casu absentiae propter remotionem locorum, suffecerit delegatum mittere, iuxta privilegium apostolicum, remotio locorum ¹⁸⁾, in se et absolute loquendo, nec excusat a praesentia nec logice ad mittendum *annue* delegatum seu procuratorem obligat, nisi quis abbatum termino a Capitulo determinato, propter infirmitatem exemptus, ad id obligaretur ¹⁹⁾.

Ex his igitur patet, privilegium *In Apostolicae Sedis*, non solum quantum ad determinationem causarum eximentium clarius, sed etiam quoad obligationem assistendi strictius, quoad delegationem vero magis sibi cohaerens videri, ideoque etiam ex hoc capite posterioris redactionis probari.

Quoad *figuram iuridicam* ipsius Capituli generalis, *SMa*, sat rigide textui inhaerendo schematis *SW*, in descriptione annui colloquii talem suggerit conceptum, qui *indolem colloquii Praemonstratensium* ad speciem restringit magis *capituli culparum abbatum*, instituti scilicet conservationis « ordinis », quam veri et proprie dicti Capituli generalis. In bulla *In Apostolicae Sedis*, colloquium Praemonstratense figuram magis iuridicam assumit coadunationum collegii abbatum, organi videlicet supremi regiminis Ordinis ²⁰⁾. Sub

¹⁸⁾ Ratio remotionis locorum non solum a praesentia excusat personali, sed etiam a praesentia per procuratorem, ab obligatione nempe delegatos mittendi. Adiuncta (expensae, labor et vicissitudines) longi itineris, abbates quoque ac delegatos tangere logice praesumuntur.

¹⁹⁾ Vide n. 2.

²⁰⁾ Legitur in *SW*, l. c. p. 35: « Iterum statutum est quod semel in anno gratia sese visitandi, ordinis reparandi, confirmandae pacis, conservandae karitatis, abbates omnes ad colloquium pariter conveniant in loco competenti quem communi consilio providerint... » cap. 26, *SMa*, l. c., col. 920 haec edicunt: « Sane ut ea quae in hoc libello scripta sunt firmiter teneantur, communi assensu patrum statutum est, ut semel in anno gratia sese visitandi, ordinis reparandi, confirmandae pacis, conservandae caritatis, omnes abbates nostri ordinis ad colloquium conveniant in ecclesia Praemonstratensi, in solemnitate beati Dionysii, ubi in sinistris

hoc ergo respectu quoque, vix potest negari *SMa*, simul cum textu *SW* fere immutato, etiam vestigia magis conservasse historica initiorum.

Dum enim *SMa* textui adhaerendo primitivo *SW*, quoad ordinem procedendi in colloquio, modum agendi tantummodo insinuet capitulis culparum proprium, « in sinistris corrigendis » sequendum, nec vocem dicendo de facultate Capituli in ceteris agendi et ordine procedendi, bulla pontificia, licet summarie, technicis terminis sui temporis, potestatem triplicem Capitulo attribuit, clare pariter regulam praebendo fundamentalem in tractandis quaestionibus et querelis utriusque ordinis, sive spiritualis sive temporalis, procedendi. Bulla in his *SMa* superat, quae in *Distinctione IV* de supremo regimine Ordinis tam inopia sunt dispositionum, quae vel penitus deficient, vel, si adsunt, lacunis plenae inveniuntur ²¹). E quindecim enim capitibus, quinque tantum (I-II ; V ; VII-VIII) expresse de regimine Ordinis agunt, in ceteris vero magis relatio interabbatialis et materia, quae unitatem disciplinae tangit, ordinatur.

Nil mirum ergo, si legenti *SMa*, ipsorum principiorum et normarum fundamentalium tam inopia, sed et enumeratione omnium organorum regiminis centralis, puta muneris abbatis Praemonstratensis in quantum pater est universi Ordinis, tam deficientia, quaestio surgit, quomodo possibile fuerit Ordinem tam numerosis monasteriis constantem et in diversas Europae regiones usque ad Terram Sanctam divulgatum, iuxta normas regere tam exiguas ibidem repertas. Certe non cum *SMa*, tamquam codice imperfecto et incompleto legislationis Ordinis. Censemus Ordinem non tam normis scriptis rectum fuisse, quam definitionibus ad hoc, in annuis Capitulis, prout

corrigendis domno abbati Praemonstratae ecclesiae, quae mater est aliarum, sanctoque illi conventui reverenter singuli humiliterque obediant, et clamati veniam petant; quam clamationem nonnisi abbates faciant » (cap. I, Dist. IV, collat. cum *In Apostolicae Sedis*, not. 3, cit.).

²¹) Cfr. textus *In Apostolicae Sedis*, supra, nn. 3; 6; 8; 9; 10; 13; collat. cap. I-II, Dist. IV, *SMa*, l. c., col. 920. — Praedictae observationes ad statuta *SMa*, de Capitulo generali, praesertim referuntur. Negari tamen nequit, *SMa*, etiam quoad alia instituta iuridica Ordinis, valde primitiva et lacunosa probari. Sic de iuribus patris-abbatis in visitatione, in electione abbatis filii, praesertim in casu discordiae, de paternitate universali abbatis Praemonstratensis eiusdemque, quoad regimen universi Ordinis, consecraria, de visitatione eccl. Praemonstratensis, de competentia abbatis Praemonstratensis iudicandi inter monasteria controversias, fere nihil, vel vix aliquid dicunt, in quibus omnibus, bulla *In Apostolicae Sedis* lacuna implevit prorsus sensibiles.

necessitas postulabat, statutis ita, ut in regimine supremo, re vera, totum collegium, immediate vel mediante abbate Praemonstratensi partem habere potuerit effectivam. Ideo censemus, chartam, ut ita dicamus, constitutionalem Ordinis, in qua, praeter organa regiminis supremi, etiam normae fundamentales regiminis fusius exponantur, in bulla *In Apostolicae Sedis potius*, quam in *SMa* quaeri et inveniri posse. Propterea, si figuram authenticam Ordinis iuridicam, fine saeculi XII, recte describere et formam regiminis centralis, in genere, et functionem Capitulorum generalium in specie, sufficienter intelligere et aestimare studemus, praedictum privilegium, cum suis successivis innovationibus, sedulo ante oculos habere debemus.

Elementa SMa propria, quae Capitulum generale respiciunt, ad pauca reduci possunt. Ea in sequentibus breviter exponimus.

Quoad locum, *SMa* indeterminationem relinquendo *SW*, ordinationibus se conformant pontificiis, quae inde a bulla *Desiderium nostrum*, Coelestini II, 6 dec. 1143, ipsum Praemonstratum designant pro sede habituali annuorum conventuum. Privilegium *In Apostolicae Sedis* hanc determinationem simpliciter approbat, nihil aliud adiungens ²²⁾.

Frequentiam quod attinet Capitulorum, *SMa* simul cum *SW*, praecedentibus ordinationibus papalibus adhaerentia, annum interstitium inter duo Capitula generalia adoptant. Haec norma, nonnullis exceptionibus pro abbatibus admissis in dissitis regionibus degentibus, frequentioribus viarum gravibus expensis et laboribus itineris non obstantibus, usque ad initium saeculi XVII immutata custoditur, quando Capitula de annuis triennalia facta fuerunt ²³⁾.

Tempus celebrationis, prima vice in *SMa* quoad *diem* determinatum est, in solemnitate scilicet beati Dionysii martyris, die 9 octobris. Relate ad hunc terminum C. SAULNIER statutum quoddam refert, quod, iuxta ipsum, in primo Capitulo generali a. 1130 die 11 oct. Praemonstrati celebrato, conditum fuisset. Nullam tamen huiusmodi

²²⁾ Ulteriorem restrictionem quoad sedem Capitulorum, in subsequenti redactione Statutorum legimus, aa. circ. 1236-1238, vigore cuius: « omnes abbates nostri ordinis pariter ad colloquium conveniant (oportet) in ecclesia Praemonstratensi et non alibi » (cfr. *Statuta*, ed. a Pl. LEFÈVRE: nota 16, p. 84). Hoc statuto exclusivitas Praemonstrati affirmatur contra conatus autonomisticos abbatum longe a Praemonstrato dissitorum, Saxonicae in primis et Hispanicae Circariarum.

²³⁾ « In primis institutum est, ut in posterum de triennio in triennium Capitulum generale celebretur, cui omnes interesse tenebuntur » (Cap. gen. a. 1605, cit. in Stat. a. 1630).

affirmationis probationem hucusque invenire potuimus²⁴). Constat quidem, vestigia consuetudinis hoc termino conveniendi, praeter testimonium HERMANNI LAUDUNENSIS²⁵), acta quoque capitularia ad nos perventa servasse²⁶); nullibi tamen, ante *SMa*, refertur statutum a SAULNIER invocatum, tamquam statutum a Capitulo generali expresse sancitum. *SMa* ergo consuetudinem sanxisse videntur iam a multo vigentem, quae in posterum, etiam vigore approbationis pontificiae, quam *SMa* et cetera *Statuta renovata* a. 1236 et 1290 consecuta fuerunt, usque ad a. 1469 pro lege habebatur immutata²⁷).

Quoad personam delegati seu procuratoris, in casu absentiae abbatum, privilegium *In Apostolicae Sedis* genericum remansit. *SMa* delegationi ipsius Prioris expresse insistunt. Iuxta tamen strictam interpretationem textus, *SMa* omnes obligant abbates absentes, delegatum mittendi, non solum in casu infirmitatis corporis sed etiam in casu absentiae propter nimiam distantiam locorum²⁸). Cum autem diversa sit extensio sensus privilegii apostolici et praedictorum Statutorum, ad recte interpretandum praeceptum Capitulis assistendi, textus *SMa* legitime ad tenorem privilegii trahendus esse videtur, quippe quod posterius, clarius et rerum adiunctis cohaerentius esse probatur.

Rectum sensum resumendo integri praecepti Capitulis, iuxta tenorem utriusque fontis legislativi consideratum, constat omnes abbates obligatos fuisse, singulis annis Praemonstratum adeundi ad Capitulum generale celebrandum, exceptis abbatibus et praepositis: 1° qui gravi infirmitate laborant, quae iter ad Capitulum impe-

²⁴) Cfr. Statuta a. 1630, ed. C. SAULNIER, *Statuta*, Stivagii, 1725, p. 336, not. ad nr. 1; cap. I, Dist. IV.

²⁵) Cfr. textus, supra, *Anal. Praem.*, XXXVIII, 1962, p. 1 citatus.

²⁶) Litterae Hugonis, abbatis Praem. et abbatum totius Ordinis ad Cluniacenses, de concedenda confraternitate cum ipsis, dat. Praemonstrati, « sedente Capitulo generali, sexto Id. oct. (10 oct.) a. 1141 » (apud LEPAIGE, l. c., p. 322). « Item litterae eiusdem tenoris ad Cistercienses, dat. quinto Id. oct. (11 oct.), a. 1142 » (*ibid.*, p. 322 s.).

²⁷) Inde ab a. 1469, vi statuti Capituli generalis sub Simone de Perona celebrati, indictio Capitulorum generalium ad Dominicam IV post Pascha translata est (cfr. *Statuta a. 1630*, ed. SAULNIER, p. 336, n. ad n° 1, cap. I, Dist. IV).

²⁸) « Nulla autem ratione a nullo licebit deesse capitulo, nisi ob corporis infirmitatem vel cui ob remotionem locorum a generali capitulo fuerit indultum. Cui autem hoc contigerit, priorem pro se vel alium idoneum mittat » (cap. II, Dist. IV, *SMa*, l. c., col. 920, collat. cum textu *SW* (cap. 27), et privilegii *In Apostolicae Sedis* (cfr. supra, n. 2).

dit ; 2° quibus Capitulum ipsum, propter remotionem locorum, dispensationem sese absentandi indulsit. Absentes propter infirmitatem, delegatum seu procuratorem mittere obligantur, priorem in primis vel alium idoneum e monasterio cui impeditus praepositus est ; propter remotionem locorum a Capitulo dispensati vero, termino a Capitulo determinato interesse debent, absque obligatione interim delegatum mittendi.

Obligatio assistendi Capitulis eadem *poena sancitur* in *SMa*, quam prima vice *SW* iniunxerant in illegitime absentes vel delegatum non mittentes ²⁹⁾. *SW* huiusmodi sanctionem ad eos quoque expresse extenderunt, qui nuntium loco suo non miserunt. Forma magis generica a *SMa* adhibita, etiam hunc casum, tamquam absentiam illegitimam considerat et implicite complectitur.

Nulla talis sanctio invenitur in privilegio *In Apostolicae Sedis*, quod etiam sanctioni genericae iam bulla *Pro stabilitate ordinis*, Eugenii III, 14 martii 1146, inflictae pepercit ³⁰⁾, et nonnisi in privilegio communi *In eminenti*, inde a Lucio III successive renovato, iterum apparebit ³¹⁾.

Dum bulla *Sicut in humano*, Hadriani IV, 3 ian. 1155, de *fine* Capituli generalis magis pronuntiata fuerit ³²⁾, in privilegio alexandrino, nisi exceperis textum superius citatum ³³⁾, parce omnino instituitur sermo expressus. E descriptione variarum functionum Capituli, ex fine operis nempe, deduci debet ratio institutionis et intentio auctoris. *SMa* econtra, non occultant mentem patrum, qui statutum

²⁹⁾ « Quod si aliquis alia quacumque occasione quandoque remanere praesumpserit, in proximo capitulo disciplinae subiaceat, et per totum sequentem annum sexta feria, nisi duplex festum fuerit, in pane et aqua ieiunabit » (cap. II, Dist. IV, *SMa*, l. c., p. 920, collat. cum cap. 27 *SW*).

³⁰⁾ Vide, supra, p. 29.

³¹⁾ « Si vero quilibet abbatum, aut praepositorum per contumaciam vestrum Capitulum frequentare desierint, liceat abbati Praemonstratensi, consilio sui Capituli, eos usque ad condignam satisfactionem sententia percellere regulari; et sententiam, quam praefatus Praemonstratensis abbas, sive in generali Capitulo sive extra Capitulum, consilio coabbatum in praelatos et subditos totius Ordinis vestri canonice tulerit, nulli Archiepiscoporum seu Episcoporum, nisi forte de mandato Romani Pontificis, liceat relaxare ». (*In eminenti*, Lucii III, 10 martii 1184, ed. LEPAIGE, l. c., p. 636) collat. cum textu *Pro stabilitate ordinis*, Eugenii III (superius, p. 29) citato, et cum litteris Innocentii III, 12 apr. 1198, *In eo sumus*, ed. LEPAIGE, l. c., p. 646.

³²⁾ Cfr. supra, p. 31, n. 70.

³³⁾ Cfr. supra, p. 38, n. 3.

de annuo colloquio ediderunt, et specialem finem annuorum conventuum in ipsa fidei observantia Statutorum designarunt ³⁴⁾).

Id quod inter media observantiam regularem promoventia usque ad id tempus penitus ignotum fuit, de quo nec privilegium *In Apostolicae Sedis* aliquid expresse dicit, institutio est *annuorum Circatorum*, quibus *SMA* integrum caput sibi proprium, relative sat extensum, dedicant.

Quamvis in se nihil aliud sit quam extensio instituti visitationis, iuris hucusque exclusive patribus-abbatibus reservati, in sua forma in *SMA* descripta, penitus nova institutio apparet, functioni Capitulum generalium intime cohaerens, ideo nec hic silentio praeterenda.

Tenore statuti huius, singulis annis, per diversas provincias, duo ex abbatibus assumuntur ecclesiarum, quae sibi vicinae sunt, visitatores, quibus officium iniungitur singulas visitandi abbatias sibi viciniores ³⁵⁾. Circumscriptiones, quae generatim limites sequebantur diversarum regionum, nationum vel provinciarum, criterio geographico determinatorum, *Circariae* in fontibus dicuntur, et abbatias complectantur sibi viciniores, praedicti abbates vero visitatores *annui*, appellantur *Circatores*.

Huiusmodi Circatorum est defectus et excessus corrigere abbatum vel fratrum, forte in observantia regulari irreptos, per se, si valent, vel per Capitulum generale, diligenter inquisita fideliter ei referendo ³⁶⁾.

Hoc statuto competentia Capitulum generalium in universam

³⁴⁾ « Sane ut ea quae in hoc libello scripta sunt, firmiter teneantur, communi assensu patrum statutum est, ut semel in anno gratia sese visitandi, ordinis reparandi, confirmandae pacis, conservandae caritatis, omnes abbates nostri ordinis ad colloquium conveniant » (cap. I, Dist. IV, *SMA*, l. c., col. 920 collat. cum cap. 26 *SW*, p. 35 et textibus *Vita A* et *B* supra, *Anal. Praem.*, XXXVIII, 1962, p. 1 allatis).

³⁵⁾ « Quia vero pro multitudine abbatiarum et remotione locorum patres abbates filias abbatias quandoque sicut statutum est visitare non possunt, provisum est ut per diversas provincias abbatiae quae vicinae sunt de abbatibus earumdem ecclesiarum singulis annis duos habeant circatores, qui singulas abbatias visitent; et si qua ibi corrigenda invenerint, aut per se corrigant, aut ad patres in annuo colloquio diligenter inquisita referant » (cap. VII, Dist. IV, *SMA*, l. c., col. 922). Statutum *SMA* prosus proprium, tum in *SW* deficit tum in fontibus legislationis Cisterciensis saec. XII, qui in ceteris, magna ex parte, uti fontem materiales considerari possunt legislationis Praemonstratensium.

³⁶⁾ Cfr. textum notae praecedentis.

extenditur vitam internam et activitatem externam abbatiarum totius Ordinis.

SMa praeceptum tantummodo dant de instituendis pro singulis Circariis annuis visitoribus, eorumque circumscribunt munus. Ulteriores notitias de modo, quo visitatores de absoluta visitatione Capitulo generali exhibere tenebantur, ex tardiore quodam *Formulario* haurire possumus ab EMONE in suo *Chronico*, ex libris Praemonstrati in usu habitis, transscripto, quod ritum celebrandi Capitulum generale describit³⁷⁾. Iuxta hunc « ordinem », dies secunda Capituli generalis fere exclusive relationibus audiendis dedicata est visitorum. Singuli, iuxta ordinem suum, duas relationes coram pleno de statu spirituali et temporali monasteriorum, quae visitare debuerunt, exponere tenebantur. Post perlectas has relationes, scriptae illae relationes tradebantur abbati cuidam, qui, ut putamus, munere fungebatur Secretarii Capituli, et, prostrati coram Praeside Capituli, veniam petierunt et absolvebantur. Post meridiem diei secundae Capituli, definitores convenientes, singulas examini subiiciebant relationes, et definienda statuebant³⁸⁾. Postquam in Capitulo abbatum, praesentibus dumtaxat capitularibus, omnia definita erant, Prior Capituli seu notarius perlegebat decreta definitorum de abbatibus deponendis; cetera de culpis subditorum decisa, in capitulo monasterii, coram omnibus, praesentibus etiam fratribus non capitularibus³⁹⁾. Uti patet e contextu ritus Capituli, relatio Circatorum

³⁷⁾ Cfr. *Werumensium Chronica*, ed. WEILAND, in MGH, SS, XXIII, p. 477 s. Formularium ad a. 1217 insertum legitur, quod etiam Epist. XXVI Gervasii Praem. abbatis confirmatur (cfr. C. L. HUGO, *Sacrae Antiquitatis Monumenta*, I, Stivagii, 1725, p. 121). Sic a. 1227 in ed. Pl. LEFÈVRE, *Les Statuts de Prémontré réformés*, p. 144 s., quae textum reproducit editionis WEILAND, certe mendosus est.

³⁸⁾ « Die secunda... abbas aliquis... accepta benedictione, facit sermonem... Postea sicut prius fraternitas a supervenientibus postulatur et conceditur... Hiis peractis, prior capituli, abbas aliquis, publice pronunciat ut exeant capellani, et continuo surgunt circatores secundum ordinem cum scedulis duo, in quibus recitatur quomodo se habeat domus illa et illa, quam visitarunt, in spiritualibus et temporalibus. Quibus recitatis, porrigunt cartulas priori capituli, et coram (Domino) Praemonstratensi se prosternunt dicentes: *si quid minus fecimus quam debuimus, veniam petimus*; et abbas subiungit *Indulgentiam*, etc. Post haec omnia, dicit dominus Praemonstratensis hiis, qui diffinitores dicuntur, ut facto prandio conveniant, et super singulis quae recitata sunt more solito tractent et disponant » (ed. WEILAND, l. c., p. 477 s.).

³⁹⁾ « Die tertia... Diffinitores autem, si adhuc habent indiscussa, iterum conveniunt seorsum, et alii quolibet exeunt... Reversis vero diffinitoribus in capitulum, pulsatur nola, et conveniunt singuli abbates, et surgens prior capituli dicit:

earumque discussio et decisiones definitorum, partem centram occupant agendorum Capituli.

Institutione annuorum Circatorum, iuribus Patrum-abbatum visitandi et corrigendi in genere, et trium primorum abbatum iuri in specie, matrem visitandi omnium ecclesiarum Ordinis, Praemonstratum scilicet, in bulla *In Apostolicae Sedis* definitive sancito, minime derogatum est, nec denique aliquid iuris et officii ablatum est abbati Praemonstratensi, patri universali totius Ordinis.

Utrum designatio annuorum Circatorum in Capitulo generali fieri debuerit, vel ipsi ab abbatibus eligerentur sibi vicinis singularum regionum, ex statuto non apparet. Praxis posterior primam formam supponit, deputationem nempe in annuis Capitulis factam. Statutis posteriorum temporum relictum est formam determinandi, qua Circatores constituendi sunt, dubia quoque solvendi circa idoneitatem eligendorum, necnon functionem rite coordinandi trium organorum visitationis, abbatis scilicet Praemonstratensis, patrum-abbatum et Circatorum ⁴⁰⁾.

Circa *functionem administrativam* Capituli generalis, tantummodo *SMA* continent aliquid proprium, reservationem videlicet acceptance antiquarum ecclesiarum ad quas redditus pertinent ⁴¹⁾. Huius statuti rationem, praeter paupertatem apostolicam, quam novus Ordo sibi assumpsit profitendam, in incertitudine videmus possessionum ecclesiasticarum in genere, et monasteriorum, in nonnullis praesertim regionibus in specie, cui praedictum statutum praevenire intendebat, ne ex incauta acceptance huiusmodi possessionum, litibus postea gravaretur Ordo.

Non tam indolem iuridicam quam caritativum tradit statutum

exeat capellani, et nuncii abbatum remaneant; et extunc de tabula pronunciat quaecumque diffinita sunt et scripta, videlicet de abbatibus deponendis, quibus dicitur: *Abbatibus illi pro insufficientia sua cedant*; et statim surgunt et reddunt sigilla, et dicitur eis prostratis: *Indulgentiam*. Quibus rite de abbatibus peractis, surgunt et capitulum claustrum intrant, et si quae sunt de culpis subditorum ordinata, contra eos pronunciantur in audientia omnium. Postremo dominus Praemonstratensis, more prefationum in Parasceve, orat pro omnibus gradibus Ecclesiae » (ed. WEILAND, l. c., p. 478).

⁴⁰⁾ Cfr. cap. XV, Dist. IV, *Stat. a. 1630*, ed. SAULNIER, p. 396 ss., cum statutis aa. 1660, 1663, 1670, in notis ibidem, indicatis.

⁴¹⁾ « Antiquae ecclesiae ad quas redditus pertinent non recipiuntur nisi consilio omnis colloquii » (cap. III, Dist. IV, *SMA*, l. c., col. 921).

De penuria abbatis, integre de *SW* transsumptum, quo omnes abbates ex caritate obligantur abbati succurrere nimia paupertate gravato ⁴²).

Certe originis posterioris sunt, — etiam editione *SMA* patet, corpori Statutorum tardius adiuncta fuisse — quaedam Statuta in subsequentibus Capitulis condita, quae in se pauca quidem continent nova elementa, et potius deductiones in praxim probantur principiorum, quae naturam informant instituti hucusque descripti, quae nihilominus pretiosa considerari possunt testimonia de progressiva affirmatione auctoritatis effectivae Capitulorum generalium, et de continua extensione interventus ipsorum ad varias manifestationes vitae regularis, quae bonum universi Ordinis proxime tangunt, et quidem e periodo e qua tam rara ad nos pervenerunt documenta directa de activitate organi supremi regiminis collegialis Ordines.

Horum statutorum n° I, ad legitimam renuntiationem muneri abbatis, sub sanctione suspensionis ab ordine sacerdotali, consensus requirit Capituli generalis vel abbatis Praemonstratensis ⁴³).

Non tam ad naturam, quam ad operari ipsius instituti refertur statutum n° III, quod structuram ipsius Ordinis in viam adduxit ulterioris transformationis, de prohibitione videlicet admissionis Sororum in Ordine ⁴⁴), quae in responso Innocentii III, *Cum a nobis petitur*, 3 maii 1198, posteriorem quoque approbationem pontificiam obtinuit ⁴⁵).

Duo ultima quoque statuta, n° XI et XII, quibus absolutio a poenis in fratres incendiarios et percussores, Capitulo reservata est generali, absque dubio posterioris originis ⁴⁶), signum tradunt exten-

⁴²) « Sed et hoc bonum de conventu illo provisum est, ut si cuius abbatum nimia forte paupertas in communi innotuerit, fratris penuriam, prout singulis caritas dictaverit (et facultas permiserit, in *SW* tantum, omnes relevare procurent » (cap. V, Dist. IV, *SMA*, l. c., col. 921, collat. cum (cap. 28) *SW*, p. 36).

⁴³) « Qui dimiserit abbatiam suam propria voluntate, sine consilio generalis capituli vel Praemonstratensis abbatis, ex tunc non fungatur officio sacerdotali, nisi assensu communis capituli » (Stat. n. I, in fine *SMA*, l. c., col. 925).

⁴⁴) « Quoniam instant tempora periculosa, et ecclesia supra modum gravatur, communi consilio capituli statuimus ut amodo nullam sororem recipiamus. Si quis autem huius statuti transgressor extiterit abbatia sua sine misericordia privetur » (Stat. N° III, *SMA*, l. c., col. 925 s.).

⁴⁵) Ed. LEPAIGE, l. c., p. 644.

⁴⁶) « Statutum est etiam ut si quis fratrum nostrorum parentibus suis proclamationes et querimonias fecerit, et per eum vel pro eo damnum abbatiae illatum

sionis competentiae Capitulorum ad omne, quod, sive ratione materiae sive personarum, bonum commune totius Ordinis respicit.

Ex studio comparitivo ergo documentorum papalium, *Sicut in humano* (Hadriani IV), et *In Apostolicae Sedis specula* (Alexandri III) praesertim, et textuum duarum redactionum Statutorum saec. XII, *SW* scilicet et *SMA*, clare liquet, haec ultima haud multa continere essentialia, quae iam in fontibus pontificiis, quoad principia saltem et in radice, non invenirentur. Quod autem tamquam plus continent, non solum ad integritatem pertinet figurae instituti, sed etiam ut radix ulterioris evolutionis et perfectionis considerari debet ipsius instituti, sigillo pontificiae approbationis implicate sanctitae et pro future legitimitate.

Institutum, quod inde ab exordio Ordinis, sub diversis nominibus non tamen re diversum, per viam consuetudinis, in sinu Ordinis initium sumpsit et successivos interventibus pontificiis non tantum in suo esse confirmatum sed etiam in suo *operari* magis magisque affirmatum fuerat, cum bulla *In Apostolicae Sedis specula*, Alexandri III, a. 1177, ad perfectam suam aetatem perventum esse dici debet.

Uti verum et proprie dictum Capitulum generale, ratione potestatis, qua de iure gaudet, abhinc reapse unicus depositarius collegialis considerari potest supremae auctoritatis in Ordine. Triplici potestate qua gaudet: 1° in iure particulari condendo; 2° in iudicando, tum controversias monasteriorum inter se, tum crimina sive Superiorum sive subditorum; 3° in executione denique Statutorum quae gubernationem stricte dictam personarum et administrationem respiciunt bonorum, simul cum potestate corrigendi excessus vel puniendi transgressionem contra Regulam et Statuta sive Superiorum sive subditorum, Capitulum generale functionem assumit proprie dicti organi supremi regiminis Ordinis.

Ex modo procedendi in agendis, legitime concluditur, *colloquium omnium abbatum Ordinis* inde ab initio figuram assumpsisse

fuerit, aut aliquis fratrum percussus fuerit, ad aliam abbatiam cum penitentia ei ab abbate suo iniuncta mittatur, nec ultra redeat ad propriam abbatiam, nisi capituli generalis assensu. — Si quis fratrum nostrorum aliquam de domibus nostris ex industria incenderit, ad aliam abbatiam cum hac poenitentia mittatur, ut omni secunda et quarta et sexta feria in pane et aqua ieiunet, nec inde absolvi, nec ad propriam abbatiam revocari poterit, nisi ex praecepto generalis capituli » (Stat. n° XI-XII, in fine *SMA*, l. c., col. 926).

organi *collegialis*, cuius membra sunt, aequo iure, omnes et soli abbates sive praepositi monasteriorum, praeses vero, non alio aliquo titulo potestatis sed propter prioritatem temporis et dignitatem originis abbatiae cui praeest, abbas constituitur Praemonstratensis. Eius sententia sanioris partis Capitularium consilio adhaerens, in casibus conflictus praevalere quidem debet, nihilominus non propter hoc Capitulum in simplex consilium transit abbatis Praemonstratensis, sed, tamquam organum supremum collegiale, sui iuris manet, repraesentatio legitima totius Ordinis organice constituti.

Merito ergo concludimus, post bullam *In Apostolicae Sedis specula*, Alexandri III, Capitulum generale suprema auctoritate ecclesiastica confirmatum, etiam in Ordine Praemonstratensi pro lege habendum esse institutionis pontificiae, quod ad essentiam pertinet constitutionis Ordinis; imo, institutum principale, quo primario character universalis unionis omnium monasteriorum fundatur Praemonstratensis « ordinis », unionem particularem transcendentis monasteriorum vinculo iuris filiationis coniunctorum. Capitulum generale abhinc, revera, vinculum constituit iuridicum perpetuum, quod unionem omnium monasteriorum eiusdem « ordinis » in verum et proprie dictum Ordinem efficit, redditque organicam et stabilem.

H. MARTON, O. Praem.